

מנהגי בית הכנסת לבני אשכנז בארץ ישראל ובחוץ לארץ

לשנת תשע"א

לוח מנהגי בית הכנסת לבני אשכנז לשנת תשע"א

תשרי

ערב ראש השנה

אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמתפללים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה את הצורך לעשות עירוב תבשילין. מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסויי עמוד החזן והבימה, בכיסויים לבנים, ומשאירים אותם עד אחרי יום הכיפורים. בדורות האחרונים נהגו לכסות גם את עמודי המתפללים במפות לבנות.

גירסאות התפילה

בתפילות ראש השנה כופלים 'לעילא ולעילא' רק בקדישים שנתקנו לאמירת הש"ץ, והיינו: בערבית לפני תפילת העמידה ולאחריה; בשחרית – לפני 'ברכו' ולאחר חזרת הש"ץ; לאחר קריאת התורה; במוסף לפני העמידה ולאחר חזרת הש"ץ. אך בקדישי מנחה של ש"ץ וכן בכל קדיש יתום אין כופלים. בשאר ימי התשובה, מלבד יום הכפורים, אין כופלים 'לעילא' כלל.

להלן גירסאות התפלה בכל עשרת ימי תשובה:
וְכָתוּב לְחַיִּים טוֹבִים בְּנֵי בְרִיתְךָ (בלא המלה 'כל').
בְּסֵפֶר חַיִּים וְכו' לְפָנֶיךָ אָנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל (ולא אנחנו) לְחַיִּים וְלְשָׁלוֹם (בלא המלה 'טובים')
סיום העמידה: עוֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם, בַּמָּקוֹם 'הַמְּבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם'.
בסוף קדיש וסוף העמידה אומרים את הנוסח הרגיל: עוֹשֶׂה שְׁלוֹם (בלא הוספת ה"א הידיעה – 'השלום').
אָבִינוּ מְלַכְנוּ כְּלָה דְבָר וְחָרָב וְרָעַב וְשָׁבִי וּמִשְׁחִית וּמַגְפָּה מִבְּנֵי בְרִיתְךָ.
אָבִינוּ מְלַכְנוּ כְּתִבְנוּ בְּסֵפֶר מַחִילָה וְסְלִיחָה (ולא 'סליחה ומחילה').

להלן גירסאות התפלה בימים הנוראים:
וְאֵז צְדִיקִים יִרְאוּ וַיִּשְׁמְחוּ (ולא יובכן צדיקים').
וְדַבְרְךָ מְלַכְנוּ אָמֵת (ולא 'ודברך אמת').
בתחילת הקדושה אחר כל סילוק: כְּפָתוּב וְקָרָא זֶה אָל זֶה (בלא המילים 'על יד נביאד').
במוסף ב'ומפני חטאינו': שֶׁנֶּשְׁתַּלְחָה (ולא 'השלוחה').
וְהַעֲרֵב לְפָנֶיךָ עֲתִידְתָּנוּ (ולא 'ותערב עליד').

הוספות ופיוטים

בכל עשרת ימי התשובה בחזרת הש"ץ אין הקהל אומר 'זכרנו', מי כמוך', 'וכתוב', אך הקהל עונה: 'אמן' על אמירת 'וכתוב לחיים טובים בני בריתך', וכן הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' לפני הש"ץ.

בימים הנוראים אומרים את הפיוטים אשר במחזורי אשכנז המובהקים, לפי מנהג פפד"מ ובנותיה, ואין מדלגים בהם, לא בברכות קריאת שמע ולא בתפילות העמידה. הפיוטים של ראש השנה כמעט כולם שוים במחזורי אשכנז ופולין.

חלקי הפיוטים נאמרים בדרך כלל לפי ההנחיות המצוינות במחזור. מה שמצוין בו לאמירת חזן, נאמר על ידי החזן בקול רם, ומה שמצוין בו לאמירת הקהל, נאמר על ידי הקהל.

לעתים, חזן אומר את חלקו הראשון של החרוז, וקהל עונה את חלקו השני. מקפידים על כך בפיוטים 'וכל מאמינים', 'אדירי איומה', 'לא-ל עורך דין', ודומיהם (ונוזהרים שלא לחבר בהם בניגוד לכוונת הפייטן ומשמעות העניין, סוף חרוז עם תחילת חרוז שאחריו, אף שפשטה אמירה או שירה כזו בכמה מקומות).

תפילות קבליות לש"ץ שנדפסו במחזורים בדורות האחרונים, 'הנני העני' וכדומה, לא נתקנו דווקא לתפילת מוסף, ואינן נאמרות בדרך חזנות. הן תפילות אישיות לשליחי הציבור של כל התפילות בימים נוראים. האומרם – אומרם בלחש, ובמקום שאין בו חשש הפסק. ולכן הש"ץ של שחרית צריך להקדים אמירתם לפני 'ברוך שאמר'.

פתיחת ארון הקדוש וסגירתו

בשחרית ומוסף של ראש השנה, ובכל תפילות יום הכיפורים, נשאר ארון הקודש פתוח בחזרת הש"ץ מלבד בקדושה וברכת כהנים (שלא כציון המחזורים המאוחרים להרבות בפתיחות וסגירות). מכבדים כמה מתפללים וכהנים בפתיחות ספורות אלה:

מתפלל פותח – לקראת תחילת חזרת הש"ץ; מתפלל סוגר – לפני קדושה.

מתפלל פותח – בתחילת אמירת 'לדור ודור'; כהן סוגר – בתחילת אמירת 'רצה'.

כהן פותח – אחר ברכת כהנים; כהן סוגר – לפני קדיש 'תתקבל'.

סדר 'אבינו מלכנו'

סדר 'אבינו מלכנו' נאמר בנחת, פיסקה פיסקה. כל פיסקה אומרה הש"ץ בנעימה מיוחדת (כל קהילה בנעימה המקובלת אצלה) ואחריו אומרה הקהל באותה נעימה. הפיסקה האחרונה 'חננו ועננו' נאמרת בלחש.

בראש השנה ויום הכפורים, בפסקאות אחדות מאריכים יותר בנעימה, בעיקר: 'חטאנו לפניך'; 'חדש עלינו שנה טובה'; 'כלה דבר וחרב'; 'קרע רוע'; 'כתבנו בספר' (כל החמש); 'שמע קולנו'; 'קבל ברחמים'; 'למען באי באש'; 'עשה למען שמך'.

בשאר ימי התשובה, כל הפסקאות נאמרות בניגון שוה.

סדר 'אבינו מלכנו' במנהג אשכנז שונה מסדר מנהג פולין.

'סארגנס' (קיטל)

בתפילות הבוקר של ראש השנה, ובתפילות יום הכפורים מכניסנו ועד צאתו, לובשים 'סארגנס' (קיטל) ומצנפת לבנה. ה'סארגנס' המקורי, שצורתו כתכריכי אשכנז המקובלים, סגור מלפנים ומאחור, ומשלשלים אותו על הגוף דרך בית הצוואר הפתוח למעלה. חוגרים עליו אבנט לבן.

רבים נהגו להתעטף בטלית לבנה לגמרי שפסיה לבנים.

נערים ובחורים, וכן חתן בשנה ראשונה, חובשים מצנפת לבנה אך לא 'סארגנס'.

יש כהנים שנהגו ללבוש שני 'סארגנסים' זה על גבי זה.

נשים מהדרות אחר בגדים לבנים.

אבל ב"מ לובש את ה'סארגנס' תחת חליפתו ואת המצנפת הלבנה תחת כיסוי

ראש שחור, ומתעטף בטלית חול עם עטרה שחורה.

בתפילות בהן האבל משמש כש"ץ, כשאין לו מחליף, לובש בגלוי את ה'סארגנס'

והמצנפת הלבנה ומתעטף בטלית לבנה.

ערבית ראש השנה

ברכת 'השכיבנו' נאמרת על ידי הש"ץ בנעימה, ולאחריה אומרים את הפסוק 'תקעו בחודש'.

לאחר קדיש 'תתקבלי', מקדש הש"ץ על הכוס ומברך 'שהחיינו'.

'יגדלי אחר התפילה נאמר בניגון מיוחד של ימים נוראים.

בליל ראשון של ראש השנה אומרים איש לרעהו: 'לשנה טובה תכתב' (בלא:

'ותחתם'), ועונה המתברך: 'גם אתה'.

שחרית ראש השנה

אחת מחמש ההשכמות.

הש"ץ אומר בניגון של ימים נוראים: 'אדון עולם', ברכות 'על נטילת ידים',

'להתעטף בציצית' ו'ברוך שאמר'. את שאר ברכות השחר ופסוקי דזמרה, אומר

בניגון שבת.

לפני 'ברוך שאמר' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה בעלי התפלה לפי

סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף

בציצית'.

בסוף 'נשמת' הש"ץ של שחרית יורד לפני התיבה, ורק בעמדו לפני מתחיל לנגן:

'המלך', ובמלה ראשונה זו מרים קולו ביותר.

לפני הפיוט 'אדרת ממלכה' הש"ץ אומר 'תעיר ותריע' והקהל חוזר אחריו, אבל

אחרי הפיוט רק הש"ץ אומר. כמו כן אחרי הפיוט 'אפיד', הש"ץ לבדו חוזר על

'מלך זוכר'.

קריאת התורה

סדר הוצאת ספר תורה והכנסתו בניגוני ימים נוראים.

אומרים י"ג מידות בנעימה (שלוש פעמים), תחינת 'רבונו העולם' בלחש, ופסוק 'ואני תפילתי בנעימה (שלוש פעמים).
 חיובים לעלות לתורה: התוקע, ואם אפשר, גם המקרא ובעלי התפילה של שחרית ומוסף.
 העולים לתורה מברכים בניגון ימים נוראים הדומה לניגון הקריאה, וכן ה'מי שברך' וקריאת העולים לעלות 'יעמוד' וכו', נאמרים בניגון זה. קריאת המפטיר וברכותיו – בניגון הרגיל.
 ב'מי שברך' אומרים: "ויכתבהו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמך".
 ה'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.
 מכבדים את המקרא בגלילת ספר השני.

מילה בראש השנה

מלים אחר ההפטרה, לפני התקיעות. במוסף בסוף זכרונות לפני 'כי זוכר כל הנשכחות', אומרים את חרוז הפזמון 'זכור ברית אברהם'.

תקיעות דמיושב

לחולים בלבד הותר לקדש ולאכול לפני התקיעות, לפיכך לא נהגו לערוך הפסקה כלשהי לפניהן.
 הרב דורש לפני התקיעות של יום ראשון.
 אין הציבור אומר 'למנצח לבני קורח'. התוקע אומר לעצמו **בלחש** פסוקי קרי"ע שט"ן, וגומר.
 לפני התקיעות מכריזים: "שתיקה יפה עד אחר גמר כל התקיעות".
 המקרא יושב בעת הברכות וכל התקיעות דמיושב, וכן מחזיקי ספרי התורה ממשיכים לשבת בשעת התקיעות.
 התוקע מברך את ברכת השופר, וביום ראשון של ראש השנה גם ברכת 'שהחיינו, אך ביום שני אין מברכים 'שהחיינו' (מלבד כאשר יום א' חל בשבת).
 קול התקיעה, השברים והתרועה, מושמעים לפי מסורת קדומים המקובלת באשכנז:

- **תקיעה**. תחילת התקיעה בצליל רגיל, ומיד יורד התוקע לצליל נמוך יותר ותיכף עולה חזרה לצליל הראשון וממשיך בו עד סוף התקיעה.
 - **שברים**. שלושה קולות מחוברים עולים ויורדים.
 - **תרועה**. תשעה קולות מחוברים ורועדים.
- מפסיקים קמעה בין 'שברים' ו'תרועה' של סדר תשר"ת. המקרא קורא: 'שברים', ותיכף אחר השמעתם קורא: 'תרועה' והתוקע מריע. אך אין המקרא קורא 'שברים תרועה' יחד.
 בין סדר תשר"ת לתש"ת ובין סדר תש"ת לתר"ת אומר המקרא: "שב!". התוקע מסיר את השופר מפיו ומניחו בסודר שהיה נתון בו לפני התקיעות, ונח התוקע כשליש דקה עד שחוזר ונוטל את השופר ומשיבו אל פיו.

אחר תקיעה גדולה אומר הקהל 'אשרי העם' עד 'יהלכו'. המקרא חוזר על פסוק זה בניגון ימים נוראים, ואומר באותו ניגון פסוק ראשון של 'אשרי'. אחר אמירת 'תהילה לדוד', המקרא נוטל ספר תורה ואומר בניגון הזה: 'יהללו', ואומרים 'לדוד מזמורי בניגון ימים נוראים. המקרא מכניס את הספרים להיכל ואומרים 'ובנחה' בניגון ימים נוראים.

מוסף ראש השנה

הש"ץ של מוסף אומר התחינות לש"ץ בלחש.
בזכרונות לקראת סוף הברכה הגירסא היא: על גפי המזבח (ולא: על גב המזבח).
בסוף ברכת זכרונות הנוסח הוא: וְעָבְדָה יִצְחָק, לְזִרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הַיּוֹם בְּרַחֲמִים תִּזְכָּר.
יש נוהגים, כפי המצוין במחזורים, שהקהל אומר את הסילוק 'ונתנה תקף מתחילתו ברצף אחד עד 'את רוע הגזרה', ולאחר מכן הש"ץ חוזר ואומר בניגון עד 'הגזרה', בלא להפסיק לפני 'ותשובה ותפלה' וגו'. כאשר הש"ץ מסיים לומר 'הגזרה', פותח הקהל ואומר: 'כי כשמד', עד 'על מקדישי שמד', והש"ץ אומר זאת אחריהם בניגון. ויש נוהגים שהקהל ממתין לפני הקטעים המודפסים באותיות גדולות ביותר: 'ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה', וכן: 'ואתה הוא מלך אל-חי וקיים', כדי לומר אותם במשותף בהתעוררות גדולה.
סגירת הארון לקראת קדושה היא לפני שהש"ץ אומר 'כסוד שיח' ו'ככתוב' שהם פתיחת הקדושה.

אין אומרים 'תושגב' ולא 'ויאתיו' (אחר 'וכל מאמינים').
הש"ץ מתחיל לומר בקול רם ובנעימה 'עלינו לשבח' עד 'וגורלנו ככל המונס', והקהל אומר עמו. מוסיפים את הנשמט מאימת הצנוורה: 'שהם משתחווים להבל ולריק ומתפללים אל אל לא יושיע'.

סוגרים את ארון הקודש באמירת 'שלא שם חלקנו עד 'לא יושיע'.
על הש"ץ להזהר שלא להפסיק בין מלת 'שלא' למילים שאחריה.
הכריעה והנפילה על הפנים מתחילה באמירת 'ואנחנו כורעים'. יש הזוקפים תוך כדי אמירת המילים 'לפני מלך', ויש הזוקפים אחר אמירת 'הקב"ה'.
הש"ץ ממשיך לנגן, והקהל אומר עמו 'שהוא נוטה שמים' עד 'בגבהי מרומים'.
ואז אומר הקהל בקול עם הש"ץ 'הוא אלקינו אין אחר' וכולם קוראים בקול גדול: 'אמת!', וממשיך הקהל יחד עם הש"ץ: 'מלכנו אפס זולתנו וכו' עד 'אין עוד'.

גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות.
תוקעים פעם אחת תשר"ת לפסוקי מלכיות; פעם אחת תש"ת לזכרונות; פעם אחת תר"ת לשופרות.

לאחר התקיעות הקהל אומר 'היום הרת עולם' והש"ץ חוזר עליו בניגון, וכן נוהגים באמירת 'ארשת שפתינו'.

בקהילות גדולות שבהן מספר כהנים רב, הש"ץ אינו מתחיל 'רצה' עד שהלוי הנוטל מודיע לו בהכרזת: 'רצה!', שכל הכהנים גמרו ליטול ידיהם.

לפני 'וכל החיים' אין אומרים 'אבינו מלכנו זכור רחמיך'.
הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' והש"ץ חוזר עליו וממשיך לומר: 'ונאמר', עד: 'לחיים טובים תכתבנו', והקהל עונה 'אמן'. הש"ץ ממשיך: 'אלקים חיים כתבנו בספר החיים' והקהל עונה: 'אמן'.

'היום תאמצנו' וגו' אומר הש"ץ בנעימה, והקהל עונה 'אמן' בלבד. אין אומרים 'היום תתמכנו', וכן בשחרית, מוסף ונעילה ביום הכפורים.
 'אין כאלקינו' ו'אנעים זמירות' בניגונים מיוחדים לראש השנה.
 אחר התפילה מברך איש את רעהו: 'גוט יום טוב'.

תקיעות בסוף התפילה

כפי שהתקבלה ההנהגה בדורות האחרונים, תוקעים בגמר התפילה ששים תקיעות נוספות, בקירבת מקום למושב הרב ולא על הבימה, להורות שכבר יצאו ידי חובה בארבעים התקיעות דמיושב ודמעומד.
 לפני 'עלינו לשבח' תוקעים שלושים תקיעות, ואחר 'אנעים זמירות' תוקעים שוב שלושים תקיעות, ולאחריהן אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'.
 בכל התקיעות שאחר חזרת הש"ץ – שהונהג לתקען רק בדורות האחרונים – תוקעים 'שברים-תרועה' בנשימה אחת, וכך מקריאם המקרא.
 בימינו יש נוהגים בתקיעות שאחר 'אנעים זמירות' להשמיע את הקולות של 'תקיעה', 'שברים' ו'תרועה' כמנהג מזרח אירופה.

מנחה

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת, אבל פסוק אחרון של 'ובא לציון' וחצי קדיש אחריו בניגון יום חול.
 שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וכן הקדושה נאמרות בניגון יום חול, אבל את ההוספות 'זכרנו' ו'מי כמוך', וכן את הברכה האמצעית, אומר הש"ץ בניגון ימים נוראים. את שלש הברכות האחרונות של חזרת הש"ץ, כולל ההוספות 'וכתוב לחיים' ו'בספר חיים' וכן קדיש 'תתקבל', אומר בניגון חול.

תשליך

אחר מנחה ביום א' של ראש השנה הולכים אל הנהר לאמירת 'תשליך'. ב'תשליך' אומרים רק את ד' הפסוקים 'מי א-ל כמוך' וגומר.

ערבית ליל שני של ראש השנה

שרים 'מה טובו לפני ברכו'.
 לפני 'עלינו' מקדשים על הכוס. מניחים פרי חדש לפני הש"ץ לברכת 'שהחיינו'.
 אחר התפילה מברך איש את רעהו בברכת: 'גוט יום טוב'.

שחרית יום שני של ראש השנה

בפיוט 'מלך עליון', הקהל מקדים ואומר בנעימה את החרוז האחרון, 'שופט האמת', ואחריו הש"ץ. כל פעם שהש"ץ מזכיר את המלה: 'אמת', הקהל אומר אותה בקול

רס. אחר כך הש"ץ אומר: 'ובכן נמליכך ה' מלך ה' מלך', ואינו כופל את המילים: 'ה' מלך'.

מוסף יום שני של ראש השנה

חצי קדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ נאמרים בניגון שבת. 'זכרנו' ו'מי כמוך' – בניגוני ימים נוראים.

מנחה יום ב' של ראש השנה וקבלת שבת

בסוף תפילת מנחה אין אומרים 'אבינו מלכנו', משום כניסת השבת. סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.

שבת שובה – האזינו

במעריב אומרים 'השכיבנו' וסוף קדיש שאחריו בניגון ימים נוראים. בברכת 'מגן אבות' אומרים 'המלך הקדוש'.

אין אומרים 'במה מדליקין' משום מוצאי יום טוב.

לאחר התפילה, וכן בשאר הימים עד ליום הכיפורים, מאחל איש לרעהו: 'חתימה טובה' (ולא: 'גמר חתימה טובה').

בשחרית אומרים יוצר 'אור עולם קראו', אופן 'כי אם שם' בנעימה ידועה (ויש האומרים את סופו בניגון הפיוט 'רם על כל מלך' בקרובות שחרית א' דר"ה), נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מיעל הראשונים אומרים אותו בניגון, זולת 'אל אלקינו'.

את ההוספות 'זכרנו', 'מי כמוך', 'וכתוב לחיים', ו'בספר חיים', אומר הש"ץ בניגון הברכה שבה הן מופיעות.

אחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר תורה, הרב דורש דרשת שבת שובה. את דרשתו פותח באגדה, ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במלים: 'ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן'. אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן.

ב'מי שברך' לעולי התורה, בשחרית ובמנחה, אומרים: 'ויכתבהו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמן'.

הרב חיוב לעלות לתורה.

הפסוק האחרון של קריאת לוי נאמר בהרמת קול. חמישי עד 'וחש עתדות למו'.

חצי קדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לר"ח אלול ושבת שובה. מפטירים 'שובה' עד 'יכשלו בס' וממשיכים בהפטרות 'תקעו שופר' (בכמה חומשים נסדרה לפרשת וילך) ומסיימים: 'וידעתם... ולא יבושו עמי לעולם'. אין אומרים את פסוקי 'מי א-ל כמוך'.

להפטר זה אין מעלים פנוי.

מזכירין נשמות גם בשבת זו, אף שיש בה יוצרות.

בסוף ה'מי שברך', לקהל, לאחר המילים 'בכל מעשה ידיהם', מוסיף הש"ץ את הברכה: 'ויכתבם בספר החיים'.

בקדושת מוסף הקטע מ'והוא ישמענו' נאמר בניגון 'רם על כל מלך' של קרובות שחרית יום ראשון של ראש השנה. אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם שופט'.

קדיש 'תתקבלי' שלאחר מוסף בניגון נבחר. אחר 'עלינו' אומרים שיר היחוד, כי יום הכיפורים שאומרים בו את כל שירי היחוד של השבוע חל רק בשבוע שאחריו. במנחה אין אומרים 'צדקתך', אף על פי כן אין אומרים את סופו של קדיש שלם בניגון נבחר. בערבית של מוצאי שבת אומרים את 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון הארוך של מוצאי שבתות בימי הסליחות. אומרים 'ויהי נעם' עם 'ואתה קדוש'.

צום גדליה

עוטים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה. יש שנהגו שהשי"ץ מסיים ברכת 'עננו' בניגון 'שומע תפלה'. לאחר נפילת אפים בשחרית ובמנחה אומרים את הפיוט 'שומר ישראל', אף שכבר אמרוהו בסוף סליחות. באמירתו אחר שמונה עשרה, השי"ץ אומר כל חרוז בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. לפני קריאת התורה של שחרית אומרים 'א-ל ארך אפים'. בהוצאת ספר תורה, אין אומרים 'יג מידות ותחינת רבון העולם', ולא בשאר ימי התשובה מלבד הימים הנוראים. במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא שמו, במילים: 'יעמוד מפטיר'. 'עננו'. 'שים שלום' במקום 'שלום רב'. 'רבון העולמים' של תענית. **בארץ ישראל**: הכהנים עולים לדוכן.

תפילות וסליחות בעשרת ימי תשובה

שי"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, אך לא למנחה. אָבְל אינו עובר לפני התיבה בעשי"ת. הפזמון 'רועה ישראל' של יום ב' דעשי"ת, נאמר בניגון פזמון 'מלאכי רחמים' של יום ב' דסליחות. הפזמון 'באשמרת הבקר' של יום ג' דעשי"ת והפזמון 'שחר קמתי' של יום ד' דעשי"ת, נאמרים בניגון פזמון 'שופט כל הארץ' של ערב ראש השנה. בימי שברך' לעולי התורה אומרים: 'ויכתבהו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמך'.

כפרות

בקהילות קטנות בהן מספר התרנגולים לכפרה מועט, נהגו לעשות כפרות ולשחטן בעלות השחר בין סליחות לשחרית, ויש מקומות שעשו כן לפני הליכה לסליחות, ויש – אחר שחרית. בקהילות גדולות בהן התרנגולים מרובים והשוחטים מועטים, ויש לחץ מופרז על השוחטים, העדיפו לשחוט את הכפרות לפני ערב יום הכפורים, כי כל עשרת ימי תשובה שוים לענין הכפרות, מצום גדליה עד ערב יום הכיפורים לעת ערב, מלבד הרגע של עלות השחר בערב יום הכפורים. אם לא עשה כפרות לפני יום כיפור, יכול לעשותן בהושענא רבה.

בכל המקומות באשכנז נהגו לעשות כפרות (Kapores schlagen) על תרנגולים. כאשר עלו הנאצים לשלטון בגרמניה בשנת תרצ"ג, חוקקו חוק ארצי האוסר שחיטה ללא הימום. מאז נמנע מיהודי גרמניה לעשות כפרות על תרנגולים והחלו לעשות על דגים או תחליפים אחרים. לכן יש כיום הסבורים שכך היה המנהג באשכנז מקדם.

לוקחים תרנגול לבן לזכר ותרנגולת לבנה לנקבה, ונהגו ליקח עוף אחד לכמה זכרים או נקבות. במעוברת יש הנוטלים עבורה תרנגול ותרנגולת. אומרים את הפסוקים: 'בני אדם', ובשעה שמוסובים סביב הראש אומרים 'זה חליפתי', כפי הסדר שמובא בסידורים והמחזורים. את פדיון הכפרות, כלומר את תמורתן, נותנים צדקה לעניים, ויש הנותנים את העוף עצמו.

סליחות ערב יום הכפורים

משכימים לפני עלות השחר ומרבים בסליחות כמו בערב ראש השנה. הסליחה 'אני עבדך' (אחרונה לפני הפזמון הראשון), נדפסה בספרי הסליחות כפי צורת אמירתה בערב ראש השנה, אבל אומרים אותה בהתאמה לערב יום הכפורים. במקום לומר: בכסה ליום הגנו, אומרים: בְּעֶשׂוֹר לְחֹדֶשׁ מְקָר. מדלגים את הקטע המודפס באותיות קטנות: 'קדושים המליכוני'. בחרוז האחרון, במקום הכתוב: למחר בראש השנה, אומרים: לְמֶקֶר בְּעֶשׂוֹר לְשָׁנָה. [הצנזורה השמיטה חרוזים אחדים מתוך סליחה זו לפני חרוז 'רחום הכינה לך', ויש להשלים אמירתם על פי תדפיס מיוחד שיחולק בבתי הכנסת].

בשני הפזמונים פותחים את ארון הקודש. פזמון 'ירצה צום עמד' נאמר בניגון 'שופט כל הארץ', ולפזמון 'זכור ברית אברהם' יש ניגון משלו. בפזמון זה, אחרי שהקהל חזר אחר הש"יץ לאמר את הקטע הראשון עד 'למען שמד' כמו בפזמון רגיל, הש"יץ ממשיך 'אבדנו' עד 'למען שמד' והקהל חוזר אחריו את כל הקטע השני הזה. את הוידוי אומרים פעם אחת בלבד, דהיינו אומרים מ'או"א תבוא לפניך' עד 'ואנחנו הרשענו'. מדלגים 'אשמנו מכל עם וגו', וממשיכים החל מ'משיח צדקך'. אומרים גם 'א-ל רחום שמד', שלא יאמר בליל יו"כ מחמת השבת, ומסיימים את הסליחות באמירת 'השתא בעגלא ובזמן קריב' וקדיש 'תתקבל', בלא אמירת תחנון ופיוטים שאחריו.

שחרית ערב יום הכפורים

בין סליחות לברכות השחר, הולכים כל המתפללים – שהשכימו לפני עלות השחר – ליטול ידיהם כדי להעביר רוח רעה השורה על הידים.

מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. בתפילת שחרית אומרים 'אבינו מלכנו', שלא יאמר בליל יו"כ מחמת השבת.

אין אומרים 'מזמור לתודה', תחנון ו'למנצח'.

אחר יציאת בית הכנסת, הולכים לבית הקברות, אומרים שם תחינות לבית הקברות (ולא תהלים שנאסרה אמירתם ליד קברים מחמת 'לועג לרש') ונותנים צדקה לעניים.

מנחה של ערב יום הכיפורים

מתפללים מנחה גדולה עם וידוי.
 אין אומרים 'יהיו לרצון' לפני הוידוי.
 בפתחה לוידוי אומרים 'אנא תבוא לפניך תפילתנו', כנהוג ביום הכפורים.

מלקות

אחר מנחה כל אחד בורר לו חבר למלקות.
 מלקים איש את רעהו, בחגורה של עור, מלקות ארבעים, מכות קלות על הגב.
 הנלקה כורע לצד צפון, כריעה גמורה, כשברכיו נשענות ארצה ופלג גופו העליון
 נשען על הרצפה באמצעות זרועו השמאלית, כשידו הימנית פנויה להכאת לבו.
 המלקה אומר את הפסוק 'והוא רחום' עד 'כל חמתו', ובאמירת כל מלה מייג
 תיבות הפסוק נותן מכה אחת. הנלקה אומר אז וידוי 'אשמנו'. חוזרים על כך שלוש
 פעמים.

נרות יום הכפורים

במקום שאין חשש דליקה, מרבים בבית הכנסת בנרות שעה גדולים הדולקים מעת
 לעת.
 כל זכר (ולא נקבה), גדול או קטן, מביא נר אחד לבית הכנסת לעת תפילת מנחה
 של ערב יום הכפורים.
 הממונים על תאורת בית הכנסת מדליקים את כל הנרות, בלא ברכה, אחר
 הסעודה המפסקת, בעוד היום גדול. יש מקומות בהם נהגו למכור את זכות
 ההדלקה הזו.
 לא נהגו להדליק נרות לכפרת הורים שמתו, ובדורות האחרונים יש שהנהיגו
 להדליק נרות לכפרתם בבית הכנסת או בבית.
 יש מקומות שכל אחד הניח את נרו לפני מקומו, ויש מקומות שקבעו להם כלי
 קיבול לאורך קיר.
 כדי למנוע שריפה יש מקומות שהגבילו את מספר הנרות לח"י, והטילו כל שנה גורל
 מי יזכה בכל אחד מהם.
 יש מקומות שמינו שומר נכרי לשמור על הנרות, והלה קיבל הוראה מערב יום
 הכפורים להדליק את כל הנרות שכבו, הוראה שאסור ליתן לו ביום הכפורים עצמו.
 אין להניח את הנרות במקום בו כל פתיחת דלת או חלון יוצרת משב-רוח
 ומגבירה את בעירת הנרות.
 אם לא נמצא מקום מוגן בתוך בית הכנסת, יש להניח את הנרות מחוץ לבית הכנסת
 בחדר נפרד.
 הנשים מדליקות את הנרות שבבית כבכל שבת ומועד, ונותנות נר אחד בחדר
 השינה. מברכות עליהם 'להדליק נר של שבת ושל יום הכפורים' וברכת 'שהחיינו'.

הפיוטים, הפסוקים והסליחות

פיוטי יום הכפורים של מנהג פולין-ליטא שונים ממנהג אשכנז, והמתפללים זקוקים למחזורי אשכנז המובהקים. (לתשומת לב: לא כל מחזורי רעדלהיים או מחזורים עם תרגום לגרמנית הם כמנהג אשכנז).

הפיוטים והתפילות נאמרים לפי מסורת פפד"מ ובנותיה. חלק מהפיוטים ניתקן על ידי קדמונינו הפייטנים באופן שהשי"ץ אומר משפט אחד, והקהל עונה עליו, וחוזר חלילה. סדר האמירה מצוין בתוך המחזורים.

בפסוקים והסליחות שצוין לאומרם בסירוגין חזן וקהל, ראוי לקהל לומר בלחש גם את פסוקו של השי"ץ, וכן לשי"ץ את פסוקו של הקהל.

הפסוקים שבין הסליחות הם הקדמה לסליחה הבאה, ולא תוספת לסליחה הקודמת, לפיכך יש לומר לפני כל סליחה את הפסוקים שלפניה. כל סליחה מתחילים במילים "אלקינו ואלקי אבותינו", מלבד אותן סליחות שפותחות בשם ה' או בתוארו כגון 'אדון'.

התפילות שנאמרות גם בראש השנה, כגון 'זכרנו לחיים' ו'אבינו מלכנו' – מנהגן כבראש השנה.

בכל התפילות מוסיפים את עניני השבת, כולל לשון 'רצה במנוחתנו'. בסיום הברכה הרביעית בעמידה אומרים את התוספת של שבת לפי הסדר הבא: וְשִׁמְחֵנוּ בִּישׁוּעָתְךָ, וְנִטְהַר לְבַבְנוּ לְעִבְדְּךָ בְּאַמֶּת, וְהִנְחֵלְנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרַצוֹן שֶׁבֶת קִדְשְׁךָ, וְיִשְׁמְחוּ בְּךָ יִשְׂרָאֵל אוֹהָבֵי שְׁמֶךָ, כִּי אַתָּה סֵלִחָן.

בכל הקדישים שנתקנו לאמירת השי"ץ, כופלים בהם: 'לעילא ולעילא'. מבואר בגאונים ובראשונים שעיקר התפילה ביום הכפורים היא אמירת סליחות עם י"ג מידות של רחמים שאינן חוזרות ריקם, לכן מקפידים מאוד לומר גם בתפילות שחרית, מוסף ומנחה לפחות שלש סליחות נבחרות מלבד הפזמון הקבוע, וכל המרבים בסליחות ללא פגיעה בזמני התפילות הרי זה משובח. מתוך כלל הסליחות המודפסות במחזורים נבחרות כמה סליחות מידי שנה לפני יום הכיפורים, על ידי הרב או השמש. בין סליחות מוסף בוחרים כל שנה את הסליחה 'אני הוא השואל' הנאמרת בניגון מיוחד. משתדלים שבמשך יום הכיפורים תיאמר עקידה אחת, לכל הפחות. את הסליחה 'רבת צרוננו' רצוי לומר בשלוש תפילות של יום הכיפורים.

נוסח כל הסליחות (עד הפזמונים) במחזור בלי שיבושי הצנזורה מופיע בקובץ 'פיוטים וסליחות' (תדפיס של 'מכון מורשת אשכנז').

הוידיים

הפתיחה לכל וידוי ביום הכפורים מתחילה במלה 'אנא תבוא לפניך' ולא במילים 'אלקינו ואלקי אבותינו תבוא'. את הפתיחה הזו אומר הקהל כולו בניגון, וכן את הוידוי 'אשמנו' אומרים יחד בניגון מיוחד.

נוסח הבקשה שבין פיסקאות 'על חטא' הוא: 'ועל כולם סלח לנו מחל לנו כפר לנו' (בלא המילים: 'א-לוה סליחות'), מלבד בקשת 'ועל כולם' שבסוף 'ועל חטאים', שמוסיפים בה את המילים: 'א-לוה סליחות'. אחר 'בעזות מצח' אין אומרים את בקשת 'ועל כולם', אלא ממשיכים עד 'בתמהון לבבי'.

אומרים את סדר 'ועל חטאים' כמנהג פפד"מ, המודפס בתחתית העמוד.

בסדר 'ועל חטאים' הש"ץ אומר כל פיסקה בניגון מיוחד, והקהל חוזר עליה בקול רם.
מכים על הלב גם באמירה זו, במילים: 'שאנו חייבים'.

כל נדרי

בכניסת יום הכפורים, בהליכה לבית הכנסת, מברכים איש את רעהו: 'לשנה טובה תחתם', והמתברך עונה: 'גם אתה'.
לפני 'כל נדרי' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'.
פותחים את ארון הקודש עד גמר 'כל נדרי', אבל אין מוציאים ספרי תורה ואין מקיפים עמם ואין אומרים 'אור זרוע לצדיק'.
שנים מנכבדי הקהל עומדים לצדי הש"ץ אחד לימינו ואחד לשמאלו, ואומרים עמו ג' פעמים 'בישיבה של מעלה'.
ש"ץ אומר בנעימה ידועה 'כל נדרי ג' פעמים ובכל פעם מרים קולו יותר. הקהל אומר עמו בקול נמוך.
נוסח 'כל נדרי' הוא כדעת רבנו תם, לשון עתיד בלבד: "מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא עלינו לטובה".
'ונסלח' אומרים רק פעם אחת. את ברכת 'שהחיינו' אומרים כל המתפללים, והם מקדימים לסיים אותה לפני החזן כדי לענות 'אמן' על ברכתו.
אחר 'שהחיינו' אומרים 'מזמור שיר ליום השבת' (בלא 'ה' מלך'). קדיש יתום.

ערבית ליל יום הכפורים

ברכת 'השכיבנו' נאמרת על ידי הש"ץ בנעימה, ולאחריה אומרים את הפסוקים: 'ושמרו בני ישראל בניגון שבת, ו'כי ביום הזה יכפר' בניגון יום הכפורים.
אומרים 'ויכלו' וברכת 'מגן אבות' עם הנוסח: 'המלך הקדוש'.
פותחים את ארון הקודש לפני אמירת 'יעלה', וסוגרים אותו לפני קדיש 'תתקבל'.
'שומע תפלה' אומרים לפי נוסח פפד"מ. לתשומת לב: נוסח זה מודפס ברוב המחזורים בתחתית העמוד.
בשבת מסיימים את אמירת הסליחות ב'הרחמים והסליחות', היינו שמדלגים 'א- ל רחום שמך' ואילך עד קדיש 'תתקבל'.
בגמר התפילה שרים 'יגדל' ו'אדון עולם' בניגוני ימים נוראים.
רבים נשארים בבית הכנסת לאמירה משותפת של 'שיר היחוד' ו'שיר הכבוד'.

שחרית יום הכפורים

אחת מחמש ההשכמות.
סדר ברכות השחר הוא כבכל יום, ואין משמיטים את ברכת 'שעשה לי כל צרכי'.
הש"ץ אומר בניגון של ימים נוראים: 'אדון עולם', ברכות 'על נטילת ידיים', 'להתעטף בציצית' ו'ברוך שאמר'. בניגון שבת אומר הש"ץ את ברכות השחר ופסוקי דזמרה.

לפני 'ברוך שאמר' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'.

בברכת יוצר גורסים 'ומאיר עיני המחכים לו' ולא 'המחכים לסליחתו'. בשחרית פותחים את ארון הקודש אחר 'ברכו', וסוגרים אותו לפני העמידה בלחש. בחזרת הש"ץ פותחים וסוגרים אותו כמו בראש השנה (ראה לעיל). הפיוט 'הגוים אָפֶס וְתָהוּ נִגְדָךְ חֲשׂוּבִים' שנקבע לאומרו בין 'מלך תר' לבין 'כי תודה', נדפס במחזורים המאוחרים בצורה חלקית ומשובשת מחמת יד הצנזורה; הפיוט 'הגוים אֵימִים זְמוּזִמִּים קָדַר נֶאֱדוּמִים' שנקבע לאומרו בין הפיוט 'יחמי תום' לבין 'ובכל תוקף' נשמט לגמרי מחמת הצנזורה; גם הפיוט 'מְלָכֵי הַמְּלָכִים' שנקבע לאומרו בין 'ובכל תוקף' לבין 'מאין כמוד באמצך', נדפס במחזורים עם ליקויי הצנזורה. בפפד"מ נמנעו מאמירת שלשתם מחמת השתבשותם. נוסחי הפיוטים בשלמותם מופיעים בתדפיס המחולק בבתי הכנסת.

בשבת משלבים את פזמון 'שרי קדש היום' בפזמון 'שפט כל הארץ', ואומרים את שניהם בניגון 'שפט כל הארץ'. הש"ץ פותח ואומר 'שרי קדשי עד גם יחד', והקהל חוזר אחריו. הש"ץ אומר 'שפט כל הארץ' עד 'לעלת התמיד', והקהל חוזר אחריו. הש"ץ אומר 'שבת יום מרגועי', עד סוף החרוז והקהל אומר אחריו את כל החרוז הראשון, 'שרי קדשי'. הש"ץ אומר 'לובש צדקה' עד סוף החרוז והקהל אומר אחריו את כל החרוז השני, 'שפט כל הארץ'. הש"ץ לבדו ממשך מ'בימקרא שבת ענג', עד סוף החרוז 'היטיבה בצונך'. הקהל חוזר ואומר 'שפט כל הארץ' וכוליה. הש"ץ אומר 'שעה קדושי עד גם יחד', והקהל חוזר ואומר 'שרי קדשי' וכוליה. אחר 'רצה' אומרים 'ותערב לפניך במקום יותחינה'. אין אומרים תחינות בברכת כהנים מחמת השבת, מלבד מי שחלם חלום רע באותו לילה. אין אומרים 'אבינו מלכנו'.

קריאת התורה

בהוצאת ספר תורה אומרים "ג מידות ותפילת רבון העולם" אף שחל בשבת. העולים לתורה מברכים בניגון ימים נוראים הדומה לניגון הקריאה, וכן ה'מי שברך' וקריאת העולים לעלות - 'יעמוד' וכו', נאמרים בניגון זה. קריאת המפטיר וברכותיו – בניגון הרגיל.

ב'מי שברך' לעולי התורה אומרים: "ויברכהו ויכתבהו בספר מחילה וסליחה עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמן".

ראוי להעלות לתורה את בעלי שחרית ומוסף, אם לא קיבלו עליה בראש השנה. 'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

חתימת הברכה האחרונה של ההפטרה היא בנוסח זה: 'מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו בית ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הכפורים'.

אחר ההפטרה מיחדים זמן קצר מאוד להזכרת נשמות, בו מזכיר כל אחד בעצמו את נשמות אבותיו ובני משפחתו בנוסח: "יזכור אלקים נשמת" וגו'. אין יחיד או

הש"ץ אומר 'א-ל מלא רחמים', אין קוראים נשמות מתוך 'ממורבוך', ואין אומרים 'אב הרחמים'. מי שהוריהם בחיים, אף הם נשארים בבית הכנסת. גם אבלים תוך שלושים וי"ב חודש אומרים 'יזכור'.
 בגמר הזכרה קצרה זו, אומרים 'יקום פורקן' וימי שברך' לקהל. ב'מי שברך' אומרים בסופו: 'ויכתבם בספר מחילה וסליחה עם כל ישראל אחיהם, ונאמר אמך'.

מוסף יום הכפורים

בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זֶה קָרְבַּן שְׁפָתַי וְקָרְבַּן יוֹם הַכְּפוּרִים כְּאָמֹר.
 סדר הכריעות של עבודת יום הכיפורים:
 הש"ץ מתחיל לומר בניגון: 'וכך היה אומר', והקהל אומר עמו מלה במלה עד 'לפני ה'". אחר כך אומר הקהל בלבד 'והכהנים והעם', ובאמירת 'היו כורעים' הקהל כורע על הברכים, ובאמירת 'ומשתחווים ומודים' כופפים ראשיהם, ובאמירת 'ונופלים על פניהם' מניחים פניהם על חציצה שעל הרצפה, ובגמר אמירת 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' זוקפים.
 בסיימם, חוזר הש"ץ על הקטע 'והכהנים והעם', כורע ומשתחוה כמותם. כשאומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', אומר זאת הקהל עמו.
 גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות.
 מכים על הלב במילים הבאות: 'חטאתי, עויתי, פשעתי', 'כפר נא, לחטאים, ולעונות, ולפשעים, שחטאתי, ושעויתי, ושפשעתי'.
 כאשר מונים את הזריקות, הקהל אומרם בנעימה יחד עם הש"ץ ולא אחריו.

מנחה של יום הכפורים

הוצאת ספר תורה והכנסה בניגון שחרית שבת. 'לדוד מזמור' נאמר בלא נעימה. טעמי המקרא וברכות התורה בניגון רגיל ולא של ימים נוראים. קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". בסוף ההפטרה אין מוסיפים 'מי א-ל כמוך'.

נעילה

הרב עובר לפני התיבה, אם הוא מוכשר לכך. 'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' בניגון מנחה של שבת. קדיש בניגון מיוחד לנעילה. פתיחת הארון וסגירתו, כבשאר התפילות. פותחים אותו שוב לפני ה'שמות' וסוגרים אחר התקיעה.
 ראשי הפזמונים הנאמרים בסליחות, נאמרים כל אחד בניגונו הקבוע כבעת אמירתו בימי הסליחות. אם הזמן קצר אומרם הקהל יחד עם הש"ץ. בפזמון 'זכור ברית' אומר הקהל יחד עם הש"ץ את קטעי 'והשב' ו'שוב' שבפזמון.
 אחר 'רצה' אומרים 'ותערב' במקום 'ותחזינה'.
 כהנים עולים לדוכן אף אם נמשכת תפילת נעילה לתוך הלילה, כהוראת הראב"ה, אור זרוע, יראים, מהרי"ל, חות יאיר, שאילת יעב"ץ וסיעתם.

שמות ותקיעה

אחר קדיש 'תתקבל' אומרים את ה'שמות' לפי הסדר הנדפס במחזורי רעדעלהיים בתחתית העמוד, הוא הסדר דלהלן:
 ש"ץ אומר: 'ה' הוא האלקים', והקהל חוזר ואומר פסוק זה. על אמירה זו חוזרים חזן וקהל עוד שש פעמים.
 ש"ץ אומר פעם אחת: 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד', וקהל חוזר אחריו.
 כולם יחד אומרים פעם אחת **בלחש**: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.
 הרב קורא: 'תקיעה', והתוקע משמיע תקיעה אחת בלבד אצל הבימה.
 מיד אחר כך פותחים בתפילת ערבית.

ערבית מוצאי יום הכפורים

'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון מוצאי שבת.
 אומרים 'ויתן לך' ומסיימים כבכל מוצאי שבת.
 מבדילים בבית הכנסת, ומברכים על יין ונר ששבת ולא על בשמים (גם במוצאי שבת).
 מברכים ברכת הלבנה מיד אחר ערבית, ולא ממתנינים עד אחר אכילה.
 אחר התפילה מאחלים איש לרעהו: 'גוט יום טוב'.
 מחליפים את הפרוכת והכסויים לאלו של ימי חול.

י"א תשרי

למחרת יום הכפורים [מכונה גם בשם 'אסרו חג של יום הכפורים'] משכימים לשחרית יותר משאר הימים, השכמה המכונה: 'אין גאטעס נאמען': 'בשם השם'.
 אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.

ערב יום טוב

בשחרית אין אומרים 'למנצח'.
 מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסוי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.
בחוצ לארץ: אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמתפללים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה את הצורך לעשות עירוב תבשילין.

נוסחי תפילה בחג וחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'.
 במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: 'שויבה עלינו (ולא 'אלינו').

ערבית ליל ראשון של סוכות

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. **בחוצ לארץ**: רק בליל יום טוב שני.

אומרים מערבות 'אוחזי בידם'. (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא).
אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק: 'וידבר משה'.
קידוש בתוך בית הכנסת עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית יום ראשון של סוכות

'אדון עולם' נאמר בניגון סוכות. 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב.
הש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגדול בכבוד שמך' ולא פותח ב'האל-
בתעצמות'. בניגון סוכות אומר הוא את הברכה החל מ'אל-ההודאות' וממשיך בה
עד סוף חצי הקדיש.
אומרים יוצר 'אכתיר זר', אופן 'אאמיר אותך'. את סוף האופן מ'פוצחים' הש"ץ
אומר בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ר"ה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר
והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנא הושיעה'.
אומרים בחזרת הש"ץ את הקרובות 'אוימתי'. (קרובות אלה הם גם במחזורי
פולין-ליטא). אומרים גם 'עד לא מצוקי רגבי ו'אל-נא', ואין מדלגים אותם. הש"ץ
אומר בניגון 'מכלכל חיים בחסד' ואת סוף הסילוק.
ברכת כהנים בשחרית ובמוסף נאמרת בניגון סוכות.

נענועים והלל

לפי גדולי הפוסקים באשכנז אין לברך על אתרוג שאין לו מסורת מדור דור, אף שיש
לו סימנים. מסורת כזו היתה לבני אשכנז רק על אתרוגי קאלאבריה-יענעווע.
לפני אמירת הלל הש"ץ מברך בקול רם את ברכת 'על נטילת לולבי בניגון של
ברכת הלל, וביום הראשון מברך כן גם את ברכת 'שהחיינו'.
את פסוקי 'הודו' ו'אנא' אומרים ש"ץ ואחריו הקהל בניגון סוכות.
פני המנענע למזרח בכל הנענועים, וסדר הרוחות: מזרח, דרום, מערב, צפון,
מעלה, מטה.
בנוסף לנענועי באמירת 'הודו' ו'יאמר נא ישראל', הש"ץ מנענע גם ב'יאמרו נא
בית אהרן' ו'יאמרו נא יראי ה'', והציבור מנענע בכל פעם שעונים 'הודו'.
בכל אמירת הלל בפסוקי 'יאמרו נא' מכיין הש"ץ להוציא את הציבור כאשר הוא
אומרם בקול רם והציבור שותק. יש הנוהגים לומר בלחש גם את פסוקי 'יאמרו נא',
אבל מקפידים על ענייה משותפת ומסודרת של 'הודו' על כל אמירת 'יאמרו' של
ש"ץ, כפי הדין, ואין משבשים את סדר הענייה מתוך רצון לומר את פסוקו של הש"ץ
בקול רם.
במלה 'אנא' מנענעים לשתי רוחות, וכן במלה 'הושיעה' לשתי רוחות וכן במלה
'נא' לשתי רוחות, הן הש"ץ והן הקהל. אין מנענעים ב'אנא ה' הצליחה נא'.
ביום טוב, קדיש 'יתקבלי שלאחר הלל' – בניגון נבחר.

קריאת התורה בראשון של סוכות

פסוקי הוצאת ספר תורה והכנסתו נאמרים בניגוני יום טוב.
יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים
נוראים.

ימי שברך לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. חצי קדיש אחרי קריאת התורה בניגון סוכות.

הושענות

אחר מוסף, לפני קדיש 'תתקבל', אומרים סדר הושענות. מוציאים ספר תורה אחד ומחזיקים אותו על הבימה עד גמר ההקפה. אחרי הוצאת ספר התורה סוגרים את הארון מיד.

ש"ץ אומר: 'הושענא', וקהל עונה: 'הושענא'; ש"ץ אומר: 'למענד אלקינו', וקהל עונה: 'הושענא'. וכן עונה הקהל בשאר שלוש אמירות 'למענד' של ש"ץ. לאחריו אומר הש"ץ בנעימה ידועה את הפיוט 'אערוד שועי' כולו, וקהל עמו. אין אומרים 'הושענא' אחר כל צמד מלים, מלבד בשני החרוזים האחרונים, אותם אומר הש"ץ בקול ובניגון של 'למענד' ואחרי כל אחד מהם עונה הקהל: 'הושענא', וכפי שנדפס בסידורים והמחזורים.

סדר פיוטי הושענות לפי ימי החג הוא קבוע בכל השנים, ונמצא בסדורי ומחזורי אשכנז המובהקים.

כך הוא סדר ההליכה בעת אמירתו. ש"ץ פונה לצפון ומתחיל להקיף, ואחרי הולך הרב, ואחריהם הולכים בני הספסל הראשון שחולפים על פניו, ואחריהם בני הספסל השני. בני הטורים הדרומיים מתחילים להקיף מיד אחרי הרב. בני הטור האמצעי נחלקים לשנים, הסמוכים לטור השמאלי הולכים עם בני הספסל הסמוך שמשמאל, והסמוכים לטור הימני הולכים עם בני הספסל הסמוך שמימין.

כאשר הציבור כולו סיים להקיף, המחזיק בספר התורה יורד ומחזירו לארון וסוגרו. לכן בקהילות גדולות חוזר הספר תורה רק סמוך לקדיש.

כשחוזר הש"ץ למקומו לפני התיבה אחר ההקפה אחרי הושענא, אומר בקול רם: "אני והו הושיעא נא", והקהל אחריו. הש"ץ אומר בניגון כל חרוז של 'כהושעת אלים', וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'.

ביום טוב ובשבת, קדיש 'תתקבל' שלאחר הושענות נאמר בניגון נבחר. את שירת 'אין כא-להינו' ושיר הכבוד, יש שנהגו לאמר בניגונים שנתייחדו לימים טובים.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בארץ ישראל

ערבית מוצאי א' זסוכות

במוצאי יו"ט א' של סוכות, אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים בתוך בית הכנסת לפני 'עלינו'

בחוץ לארץ

ערבית ליל שני של סוכות

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
אומרים מערבות 'חג אסיף' (במחזורי אשכנז המובהקים).
אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'.
קידוש בתוך בית הכנסת. 'עלינו'. 'יגדל'.

שחרית יום שני של סוכות

אומרים יוצר 'אאמיץ' לנורא ואיום', 'המאיר לארץ', אופן 'אאמיר אותך'. בסוף האופן הקטע מ'פוצחים' נאמר על ידי הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של הפיוטים בקדושת מוסף של ר"ה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנא הושיעה' (במחזורי פולין-ליטא נמצא ביום א' דסוכות). אומרים בחזרת הש"ץ את הקרובות 'ארחץ'. (קרובות אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא).

מנחה יום שני של סוכות

'אשרי' ו'ובא לציון' עד סופו נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון יום חול כדי למהר לקבל את השבת.

קבלת שבת

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה (מנהגי שבת וחול המועד, בלוח הרגיל).

תפילין בחול המועד

הנחת תפילין בחול המועד, לשיטת רבותינו הראשונים והאחרונים באשכנז בכל הדורות, היא חובה גמורה הקיימת בארץ ישראל כמו בחוץ לארץ (ורבינו עקיבא איגר הורה שגם מי שאבותיו חדלו מהנחת תפילין, עליו לחזור לקבלת אבות אבותיו ולהניחם). בן אשכנז המתפלל בציבור שאינו מניח תפילין, מניחם בצנעה.
מי שמנהג אבותיו בברכה, כפי שהיה המנהג ברוב קהילות אשכנז, מברך על התפילין גם בארץ ישראל.

הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים.
לפני נטילת לולב, וכן לפני הושענות, מתירים את הרצועה מהיד, כדי שלא תחצוץ באחיזת הלולב.

אין הפסקה לפני מוסף לצורך חליצה. יש החולצים תפילין לפני הלל, יש החולצים לפני 'ובא לציון', יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים כמנהג

הראשונים אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.

שחרית חול המועד סוכות

'אדון עולם' בניגון סוכות.
מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
הלל ונענועים כמו ביום טוב של סוכות.

קריאת התורה של חול המועד סוכות

בקריאת התורה יש הנוהגים בארץ ישראל כבחוף לארץ לקרוא גם הקריאה של ימי מחרת ואתמול, כמסורת אשכנז שהובאה להלכה ברמ"א (כשיטת 'מור וקציעה', 'ביכורי יעקב' ו'בהר יראה' שגם בארץ ישראל יש מקום לקריאה זו, מפני שקריאה זו אינה מחמת ספיקא דיומא, וכעין מנהג זה נהגו גם הספרדים בארץ ישראל בימי מהרלב"ח). כך סדר הקריאה: ביום א' של חול המועד הכהן קורא 'וביום השני', הלוי קורא 'וביום השלישי', ישראל ראשון קורא 'וביום הרביעי', וישראל שני קורא שוב 'וביום השני'. מיום שני של חול המועד והלאה, הכהן קורא את ה'יום' של אתמול, הלוי קורא את ה'יום' הנוכח, ישראל ראשון קורא את ה'יום' של מחר, וישראל שני קורא שוב ה'יום' הנוכח.
חצי קדיש בגמר הקריאה בכל ימי חול המועד נאמר בניגון סוכות.

מוסף של חול המועד סוכות

בחזרת הש"ץ אומרים קדושת 'נקדש'.
הש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; סיום הברכה האחרונה – בניגון יום טוב, להודיע על אמירת הושענות.
פיוטי ה'הושענות' נאמרים לפני קדיש 'תתקבל'.

שבת חול המועד

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.
בערבית, 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.
בארץ ישראל: אומרים 'במה מדליקין'. **בחוף לארץ** אין אומרים.
מקדשים בתוך בית הכנסת.
בשחרית, 'אדון עולם' וחצי קדיש אחר קריאת התורה – בניגון סוכות.
'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים 'יוצר את השם הנכבד', נוסח ברכת 'אמת ויצבי' הקצר והחל מ'יעל הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אזכרה מקדם פלאך'.
פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעה נא' נאמרים בניגון הנענועים. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד לקדיש שלפני קריאת מגילה במועד, ויש שמתחילים בניגון זה

כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב', וממשיך בו ואומר קדיש 'תתקבל'.
 לפני הוצאת ספר תורה קוראים קהלת בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. אחר הקריאה, קדיש יתום.
 'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.
 בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זֶה קֶרְבַּן שֶׁבֶת וְקֶרְבַּן יוֹם חַג הַסֻּפּוֹת כְּאָמוֹר.
 בחזרת הש"ץ של מוסף, אומר הש"ץ את שתי הברכות הראשונות, אבות ו'מחיה מתים', וכן את שלש האחרונות מ'רצה', בניגון שבת, חוץ מסיום הברכה האחרונה אותה אומר בניגון יום טוב, להודיע על אמירת ההושענות.
 בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם ישיב'. [אחר המילים 'הוד שכינתו', יש להוסיף את החרוז שהושמט על ידי הצנזורה: דְרוֹךְ פִּינְיָה דְרוֹךְ אוֹיֵב בְּחֻמְתּוֹ. הָיִית סָפָה לְצַל לְשׁוֹמְרֵי סִפְתּוֹ].
 בגמר חזרת הש"ץ אומרים את סדר ההושענות.
 אין מוציאים ספר תורה ואף אין פותחים את ארון הקודש.
 ההושענות נאמרות באותה נעימה כמו בשאר ימי החג בהם מקיפים עם הלולב.
 הש"ץ אומר בניגון את הפיוט 'אום נצורה', והקהל עמו. אין אומרים 'הושענא' אחר כל צמד מלים. את שני החרוזים האחרונים אומר הש"ץ בקול ובניגון של 'למענד' ו**שלא כבשאר הימים** עונה הקהל: 'הושענא' רק בפעם אחרונה בסוף הפיוט וכפי שנדפס בסידורים ובמחזורים.
 הש"ץ אומר בניגון כל חרוז של 'כהושעת אב המון', וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'.
 קדיש 'תתקבל' לאחר ההושענות – בניגון נבחר.
 במנחה, סוף קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר.
 במוצאי שבת מזמרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח' ומאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו'. אין אומרים 'ויהי נועם'. אומרים 'ויתן לך' ומבדילים בתוך בית הכנסת.

תיקון ליל הושענא רבה

בליל הושענא רבה נוהגים רבים להיות נעורים עד לאחר חצות, וללמוד את סדר תיקון ליל הושענא רבה.
 קוראים בחבורה בסוכה גדולה (או בבית), את כל ספר דברים ואת כל ספר תהלים.
 אין קוראים משנה תורה מתוך ספר תורה, אלא מתוך חומשים, ואופן הקריאה דומה לקריאה של ליל שבועות. יושבים כולם סביב שולחן ובראשם הרב. מחלקים את ספר דברים לפרשיות. הרב פותח בקריאת פרשת דברים עד 'שני', וקורא בקול רם בטעמים, ואחריו כל אחד ואחד לפי תורו וסדר ישיבתו קורא בקול רם קטע אחד, והצבור קורא עמו בלחש.
 נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה.
 הרב קורא את עשרת הדברות וכן את פרשת 'וזאת הברכה' כולה.
 בגמר קריאת ספר דברים, אומרים קדיש יתום.

את מזמורי התהלים קוראים כדרך אמירת תהלים המקובלת מקדמת דנא, היינו המקרא – כל אחד בתורו – קורא פסוק אחד בקול רם (וקהל עמו בקול נמוך), והקהל עונה אחריו בקול רם את הפסוק שאחריו, וחוזר חלילה. לפני תחילת כל אחד מחמשת ספרי התהלים אומרים את ג' הפסוקים 'לכו נרננה', וגו'. ואחר סיום כל ספר אומרים את ג' הפסוקים 'מי יתן', וגומר, קדיש יתום ונוסח 'יהי רצון' המתאים לאותו ספר. במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין סיום קריאת ספר דברים לבין התחלת אמירת תהלים.

שחרית הושענא רבה

אחת מחמש ההשכמות. לפני התפילה מסירים את טבעות הלולב, לפחות את הטבעת העליונה. מחליפים את הערבות של אגד הלולב בחדשות. שמים פרוכת ומעילים לבנים של ימים נוראים, עד סוף התפילה. הש"ץ אינו לובש 'סארגנס' (קיטל). 'אדון עולם' בניגון ימים נוראים, וכן ברכת 'על נטילת ידים', ברכת 'להתעטף בציצית' דש"ץ ו'ברוך שאמר'. ברכות השחר ופסוקי דזמרה בניגון חול. אין אומרים פסוקי דזמרה של שבת. 'אור חדש' עד 'לאורו' וכן 'והביאנו' עד 'וליחדך באהבה' אומר הש"ץ בניגון ימים נוראים, סיום הברכה – בניגון חול.

קריאת התורה בהושענא רבה

הוצאת ספר תורה בניגוני ימים נוראים. אומרים "ג מדות ו'רבון' של ימים נוראים, יואני תפילתי". אין אומרים 'על הכל'. ניגון הקריאה וברכות העולים לתורה וכן נוסח ה'מי שברך' – כבכל יום. כהן קורא 'וביום החמישי', לוי 'וביום הששי', שלישי 'וביום השביעי'. **בארץ ישראל**: הרביעי חוזר וקורא 'וביום השביעי'. **בחוצ' לארץ**: הרביעי חוזר וקורא 'וביום הששי' ו'וביום השביעי'. חצי קדיש אחר קריאת התורה בניגון ימים נוראים וכופלים בו 'לעילא'. הכנסת ספר תורה בניגון ימים נוראים.

מוסף הושענא רבה

חצי קדיש לפני מוסף נאמר בניגון יום חול, ומ'לעילא' עד סופו – בניגון שבת. הניגונים בחזרת הש"ץ דמוסף כבשאר ימי חול המועד ואומרים קדושת 'נקדש'. להושענות שבעה אנשים מוציאים שבעה ספרי תורה ומחזיקים אותם על הבימה. ארון הקודש נשאר פתוח במשך ההקפות בלבד. בגמר הקפה ראשונה מחזירים אחד מהספרים, בגמר הקפה שניה מחזירים ספר שני, וכן בגמר כל הקפה ספר נוסף. ההקפה השנייה היא 'אערוך שועי'. אחר הקפה שביעית והחזרת ספר שביעי, סוגרים את ארון הקודש. כשאין בבית הכנסת שבעה ספרי תורה, מחזירים לפי מנין הספרים המצויים, בחישוב שהאחרון יוחזר בגמר ההקפה השביעית.

הש"ץ אומר 'אני והו הושיעה נא', והקהל חוזר אחריו. 'כהושעת אלי' נאמר כבשאר ימי סוכות. בסופו, לא חוזרים על 'אני והו הושיעה נא', אלא הש"ץ ממשיך 'אנא הושיעה נא'.

ניגוני הפיוטים של ההושענות הם כמו בשאר ימי חג הסוכות. בסוף הפיוט 'אז כעיני עבדים', יש האומרים 'שערי שמים פתחו בניגון סוף הפיוט 'אנסיכה' במלכיות של ראש השנה. בגמר אמירת 'הושיעה את עמך', הש"ץ אומר קדיש בניגון נבחר של יום טוב. חובטים את ההושענות אחר קדיש 'תתקבלי'. לאחר החבטות אומרים 'עלינו', שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'. את בדי ההושענא מצניעים לשריפת חמץ או לאפיית מצות.

בחוף לארץ

אחר תפילות שחרית ומנחה של הושענה רבה (וכשמתפללים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה את הצורך לעשות עירוב תבשילין.

ערבית שמיני עצרת

אומרים מערבות של שמיני עצרת: 'שמיני אותיות'. (במחזורי אשכנז המובהקים). אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. בעמידה, בקידוש ובברכת המזון אומרים: 'את יום שמיני חג העצרת הזה. קידוש עם ברכת 'שהחיינו. 'עלינו'. יגדלי בניגון יום טוב.

ישיבת סוכה בשמיני עצרת

מנהג רוב בני אשכנז שלא לישן בסוכה אבל אוכלים בה את הסעודות בליל שמיני עצרת וביומו, בלא ברכת 'לישב בסוכה'.

שחרית שמיני עצרת

הש"ץ של שחרית פותח במילים 'הגדול בכבוד שמך' (ולא 'הא-ל בתעצמות'). 'בא"י א-ל מלך' עד סוף ברכת 'שתבח עם קדיש (ויש שנהגו גם 'ברכו') – בניגון מתנת יד. בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'. אומרים יוצר 'אם כאישון ננצרת', 'המאיר לארץ', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים אומרים אותו בניגון. זולת 'אמונים אשר נאספו'. פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעה נא' נאמרים בניגון הנענועים. קדיש 'תתקבלי' שלאחר הלל – בניגון נבחר. פסוקי הוצאת ספר תורה נאמרים בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם', כנהוג בימים נוראים. אומרים 'על הכל' בניגון. קוראים לחמשה קרואים בפרשת 'כל הבכור'. בימי שברך לעולי התורה אומרים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו. חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון סוכות. 'מי שברך לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. מכבדים את הרב בגלילת ספר שני משום ברכת 'מתנת יד'. הפטרה 'ויהי ככלות שלמה' עד ו'לישראל עמו'.

בחון לארץ**מתנת יד**

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה, והוא מכניס את הספרים לארון. לאחר ההפטר מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוחז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוחז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוּת שכל אחד קיבל עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).

אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עזב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים באמירתו כמנהג פולין, יכולים לאומר בזמן 'מי שברך' של 'מתנת יד'.
'אשרי' והכנסת ספר תורה בניגוני ימים נוראים.

תפילת גשם

לפני מוסף תולים פרוכת לבנה. הש"ץ אינו לובש סארגנס (קיטל). קדיש לפני מוסף – בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים מ'לעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל.

לפני תפילה בלחש מכריז הש"ץ: "משיב הרוח ומוריד הגשם". הקהל אומר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' ('הגשם' הגימל בסגול ולא בקמץ) בתפילה זו ואילך. תפילת גשם נאמרת בתוך חזרת הש"ץ.

פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת הש"ץ וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ץ נאמרת בניגון שבת.

אחרי 'אתה רב להושיע', עדיין אין אומרים 'יטריח לפלג', אלא ש"ץ אומר: 'משיב הרוח ומוריד הגשם', וממשיך 'מכלכל חיים בחסד' בניגון שבת עד 'ונאמן אתה להחיות מתים', ורק אז אומרים 'יטריח לפלג' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגוניהם המיוחדים. (כולם גם במחזורי פולין, מלבד האחרון 'איום זכור').

בסוף הפיוטים מקדימים: "לשובע ולא לרזון", ואחר כך אומרים: "לחיים ולא למות". אז ממשיך הש"ץ ואומר בניגון מיוחד: "מְמַית וּמְחַיֶּה וּמְצַמְמֵת וְשׁוֹעֵה וְאֵין דּוֹמָה לָךְ", ומסיים בניגון שבת: "בא"י מחיה המתים".

את הקדושה אומר הש"ץ בניגון 'איום זכור נא'.

ברכת כהנים בניגון 'מתנת יד'.

קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר, וכופלים בו 'לעילא'.

'אין כאלקינו' ו'אנעים זמירות', בניגון ימים נוראים.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגוני פזמונים של סליחות (פזמונים קדישי).

ערבית שמחת תורה

מכירת מצוות לכל השנה: יין לקידוש, יין להבדלה, נר להבדלה, חיפוש, חיפול מפה והושטה, עץ חיים, וכיוצא באלה.

שרים 'מה טוב' לפני 'ברכו'.

בארץ ישראל: אומרים מערבות של שמיני עצרת: 'שמיני אותיות'. (במחזורי אשכנז המובהקים).

בחוף לארץ: אומרים מערבות 'את יום השמיני'.

אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'.

בעמידה, בקידוש ובברכת המזון אומרים: 'את יום שמיני חג העצרת הזה'.

קדיש 'תתקבלי בנינו מועדי השנה (יאהרעס קדיש)'.
קידוש עם ברכת 'שהחיינו' 'עלינו' 'יגדלי בנינו יום טוב'.

שירה וריקודים ('הקפות')

מקום המחולות. ריקודים בתוך בית הכנסת לא היו נהוגים בדורות שלפנינו. מאז ימות רבותינו הראשונים נהגו באשכנז לצאת במחולות שיר לכבוד התורה, בשעות אחר הצהריים של שמחת תורה, סביב מדורה בחצר בית הכנסת, בלא לטלטל את ספרי התורה ובלא לקפץ עמם. היו עורכים שולחן לצד המחוללים וכל החפץ בכך היה מטיב את לבו במיני תרגימא ומשקה המונחים שם. בדורות האחרונים בטלה שמחה זו בצו השלטונות, שאסרו על עריכת מדורות מפני חשש דליקות ושריפות. מני אז לא היו מנהגי מחול קבועים בשמחת תורה בקהילות אשכנז. יש שלא רקדו כלל, ויש שבליל שמחת תורה יצאו במחולות באולמות מיוחדים, ויש שבאותו לילה עשו הקפות עם מחולות בבית הכנסת עם קריאה לילדים, זה בכה וזה בכה.

איסור קיפוף וריקוד בשבת ויו"ט. אסרו חז"ל לרקוד בשבת ויום טוב, והוא באופן ששתי רגלי הרוקד הן באויר בבת אחת, כמבואר בירושלמי ביצה פ"ה ה"ב: "ולא מרקדין, רבי ירמיה רבי זעורה בשם רב חונה 'קיפוף' – עוקר שתי רגליו כאחת, 'ריקוד' – עוקר אחת ומניח אחת". היינו ששתי הרגלים באויר, ועקירת הרגל השניה נעשית לפני הנחת הרגל הראשונה. ונפסק להלכה בחידושי דינין והלכות למהר"י ווייל סי' ז': "אותם דעבדי חניגי ביום טוב... אסור, ותנן: אין מטפחין ואין מרקדין, אף על גב דמפרש בירושלמי: 'קיפוף עוקר שתי רגליו כאחת, ריקוד עוקר רגלו אחת ומניח אחת', הא עבדי הכי כדעבדי חניגי, ואי איישר חילי אבטליניה". לפיכך קפיצות וריקודים אלה האסורים מעיקר הדין, לא נהגו בהן באשכנז אף בשמחת תורה שביום טוב שני של גלויות, ואותן קפיצות גבוהות בעקירת שתי רגלים יחד, שהונהגו בכמה מקומות בזמננו גם בשבת ויום טוב ראשון, באמירת 'משה אמת ותורתו אמת', וקפיצות אחרות כיוצא בהן, אין להן שורש במסורת אשכנז המובהקת. יסוד ההיתר לרקוד בשמחת תורה הוא בתשובת רב האי גאון (שו"ת הגאונים – שערי תשובה, סי' ש"ד): "ביום תשיעי ספק שמיני לחג... שהוא אחרון, רגילין אצלנו שמרקדים אפילו כמה זקנים בשעה שאומרים קלוסין לתורה, אלא שזו משום שבות הוא, ונהגו בו היתר ביום זה בלבד לכבוד התורה". על תשובה זו סמכו המהר"ק וכל הפוסקים שבאו אחריו להתיר את הריקודים בשמחת תורה. ברם, התירו אותם הגאונים רק ביום טוב שני של גלויות, שהוא מדרבנן, ולא ביום טוב ראשון ובודאי לא בשבת, שאין יום שמחת תורה חל

בשבת בחוץ לארץ. (בני ארץ ישראל עד לימי רבותינו הראשונים נהגו בקריאת תורה תלת-שנתית, ובשמיני עצרת לא סיימו את התורה ולא ערכו בו שום שמחה לגמר קריאתה).

היתר מחול בשבת ויום טוב. היתר גמור הוא לעסוק בשירה הנעשית בהקפות סביב הבימה במעגל, כדרך שמקיפין בלולב, כי אין בה מדיני הריקוד. לפיכך היו אבותינו 'מחנגין' בשמחת תורה, היינו יוצאים במחול, כי "המחול הוא שהולכים רבים איש ביד חברו סביב סביב", וכל אחד "נמשך לו תנועת רגליו ללכת מתנועת קול השיר התנועה במחולות".

איסור שירת פסוקים. באשכנז הקפידו על שורת הדין שלא להשמיע פסוקים דרך שיר, אלא בתוך התפילה בלבד דרך העבודה שקבעו חז"ל. בזמני שמחה הירבו לזמר פיוטים וזמירות אך לא פסוקים. לפיכך בעת ריקודי שמחת תורה שרים רק מילים של קדושה שאינם פסוקים, הן פיוטים והן מילות תפילה והתעוררות. בין ההקפות שרים שירים שונים בלשון הקודש ואף בלשון אשכנז, כגון 'עס גיבט קיין גאט וויא אונזער גאט אין כאלקיננו', 'נחית כצאן עמד', 'ויאתיו כל לעבדך', וכן אומרים בנעימה יפה שני מזמורי תהלים שלמים 'אודה ה' בכל לבבי'.

נשים ונערות בבית הכנסת. היות ולפי עיקר המסורת לא נערכו ריקודים ומחולות בתוך בית הכנסת, לא הורגלו באשכנז להתיר כניסת נשים ונערות לבית הכנסת בשמחת תורה, מלבד ילדות קטנות בגיל שאין מונעים מהן את הכניסה לבית הכנסת בכל השנה כולה.

שמחה בליל יום טוב לכבודה של תורה

בבתי הכנסת כמנהג אשכנז המובהק בארץ ישראל, התקבלה ההנהגה לסיים את תפילת ערבית לגמרי, והחפץ ללכת לביתנו, לקדש ולסעוד, יכול לעשות כן. האחרים נשארים בבית הכנסת ונוהגים לפי הסדר דלהלן שאינו חלק מתפילת ערבית, ושאוּב מהנהגות של קהילות אחדות באשכנז בדורות האחרונים.

פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בקול רם על ידי הש"ץ בזה אחר זה והקהל אומר עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, ואומרים את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים, את הפסוק 'ויהי בנסוע' בניגון שבת. לפני 'גדלו' מוציאים ספרי תורה לשם 'חיפוש' (ועמם את שאר הספרים, "דרך כבוד של מעלה").

בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה.

הש"ץ אוּחז את אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו' בניגון ימים נוראים. הקפות בשירה ורננה. 'אנא ה"', 'אלקי הרוחות' וכו', אומרים בניגון הקפות ('אנא ה' הושיעה נא').

כל מי שמכובד באמירת החרוזים הללו בכל הקפה והקפה לובש טלית משום כבוד הציבור.

בין ההקפות שרים שירים שונים, כגון 'אודה ה' בכל לבבי', 'עס גיבט קיין גאט וויא אונזער גאט אין כאלקיננו', 'נחית כצאן עמד', 'ויאתיו כל לעבדך' (השירים מופיעים בתדפיס מיוחד).

אחר ההקפות עושים את 'חיפוש', היינו שגוללים את ג' ספרי התורה למקום הקריאה של מחר.

נערים שאינם בני מצוה, שהתכוונו והודיעו לגבאים לפני החג, קוראים בספרי התורה הללו בלא ברכה בטעמי המקרא בפרשיות שעומדים לקרוא מחר. כל נער קורא כשלשה פסוקים ולאחר מכן הקהל אומר לו בקול: 'ישר כח'. בשעת הקריאה, על הקהל לישיב במקומות מסודרים, כבקריאה רגילה, לכבוד המקום ולכבוד התורה, ולא להסתובב ולהרעיש. הכנסת ספר תורה בשירה: 'הללו', 'לדוד מזמור', 'ובנחה יאמר'. מוציאים את הנר מן הארון לפני הכנסת ספרי התורה.

שחרית שמחת תורה

'אדון עולם' נאמר בניגון הקפות ('אנא ה' הושיעה נא'), 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב.

הש"ץ של שחרית פותח במילים 'הגדול בכבוד שמך' (ולא 'האל-בתעצמותי'). 'הגדול' נאמר בניגון יום טוב, 'המלך' – בניגון ימים נוראים, 'שוכן עד' – בניגון שבת, 'יכתוב' – בניגון ברכת המגילה, 'בפי ישרים' – בניגון שני ספרי תורה, וסופו בניגון יום טוב.

בארץ ישראל: 'א-ל ההודאות' עד סוף ברכת ישתבח בניגון הקפות או מתנת יד. קדיש (ויש שנהגו גם 'ברכו') – בניגון מתנת יד. בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'. **בחוצ' לארץ:** 'א-ל ההודאות' עד סוף ברכת ישתבח עם קדיש לפני 'ברכו' – בניגון הקפות.

תפילת שחרית מברכת יוצר עד 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' מורכבת מניגוני השנה. אומרים יוצרות של שמחת תורה: יוצר 'אשרי העם' (גם במחזורי פולין), סלוק היוצר 'אשריך ישראל' (רק במחזורי אשכנז), אופן 'אשרי אום קדוש' (רק במחזורי אשכנז). את סוף האופן מ'על כסא' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף של ר"ה. נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. אומרים בניגון את הזולת 'אז בקשוב' (נמצא גם במחזורי פולין). את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון שביעי של פסח, וישירה חדשה – בניגון ברית מילה.

ברכת כהנים וקדיש 'תתקבל' – בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש'). פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בעת שהש"ץ והמכובד בהוצאה עומדים לפני ארון הקדש. הש"ץ אומר בקול רם את הפסוקים בזה אחר זה והקהל אומר עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, והש"ץ אומר את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים. לפני 'גדלו' מוציאים את כל ספרי התורה ואין מכבדים בחורים בנשיאתם.

בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה. הש"ץ אוחז אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו'. אחר כך אומרים 'רוממו' עד 'בישועתו'.

נושאי ספרי התורה מקיפים סביב הבימה ג' פעמים, הקפות ממש "כמו שמקיפים עם הלולב" (כמבואר ברמ"א), והקהל אינו מקיף אלא מנשק את ספרי התורה בעברם על פניהם. בכל אחת מהקפות אלה אומר החזן 'אנא ה', 'אלקי הרוחות', בניגון 'אגיל ואשמח'.

בגמר הקפה שלישית מחזירים את רוב ספרי התורה לארון הקודש, מלבד ג' ספרי התורה שקוראים בהם. מוציאים את הנר מן הארון לפני הכנסת ספרי התורה.

החזן ושנים שעמו מביאים את ג' הספרים לבימה, ואומרים 'על הכל' בניגון.

קריאת התורה דשמחת תורה

ייעזור ויגן' אומרים בניגון בר מצוה.

לקריאת התורה בפרשת 'וזאת הברכה' עולים חמשה קרואים בלבד. כהן עולה עם כל הכהנים החפצים לצאת בברכתו ולוי עולה עם כל הלויים החפצים לצאת בברכתו וישראל עם כל הישראלים החפצים לצאת בברכתו. כהן קורא עד 'מצריו תהיה', לוי – עד 'ובין כתפיו שכך', שלישי – עד 'אלפי מנשה', רביעי – עד 'עם ישראל', חמישי עם כל הנערים – עד 'ובגאותו שחקים'.

ברכות עולי התורה וקריאתה הן בניגון הרגיל ולא בניגון של ימים נוראים. **בארץ ישראל:** בימי שברך' לעולי התורה אומרים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו'. הרב הוא חיוב לעלות לתורה וכן מכובד בגלילת ספר שני, משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

העולה ליכל הנערים' מברך את ברכות התורה במתון מהרגיל, כדי שיוכלו הנערים הרכים לברך עמו. אחר ברכה אחרונה של 'כל הנערים' אומר כל הקהל את הפסוק 'המלאך הגואל' בטעמי המקרא. ש"ץ מברך בימי שברך' משותף את העולה החמישי עם כל הנערים.

בימינו יש בתי כנסת בהם נהגו אחר אמירת 'מרשות' לחתן תורה (וכן לחתן בראשית), לילך אל מושב החתן, לפרוס מעליו טלית ולהוליכו אל הבימה בשירת הפסוק 'ויהי בישורון מלך', ויש הנמנעים מכך גם מטעם שאין לשיר פסוקים. את שלושת הפסוקים האחרונים מקדים הקהל ואומרם בקול רם, ולאחר מכן חוזר עליהם הקורא בתורה.

חתן תורה קורא בעצמו את הפסוק האחרון 'ולכל היד החזקה'. בסיום הספר קורא הציבור בקול רם כלפי המסיים את שתי המילים: "חזק ונתחזק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), חתן תורה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה. שרים את החרוז הראשון של הפיוט 'אחד יחיד' לחתן תורה ולחתן בראשית, מיד אחר סיום ברכת 'אשר נתן'.

אחר גלילת ספר הראשון, מברכים את חתן התורה בימי שברך', ואז אומרים 'מרשות' של חתן בראשית. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. חתן בראשית קורא בעצמו את פרשתו.

כשמגיע הקורא ל'ויהי ערב' של כל אחד מימי הבריאה, מקדים הקהל לומר בנעימה ידועה: 'ויהי ערב ויהי בוקר יום...', וחוזר על כך הקורא. אחר קריאת יום הששי, ממשיך הקהל לומר 'ויכלו' עד 'ברא א-להים לעשות', וחוזר הקורא על ניגון הקהל של 'ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי', וממשיך לקרוא בטעמי המקרא את פרשת 'ויכלו' בהרמת קול יתירה.

לחתן תורה ולחתן בראשית בשוכם מן הבימה למקומם אומר להם כל אחד מהעומדים בדרכם: 'מזל טוב', והם עונים: 'ברוך תהיה'. חצי קדיש אחר הקריאה נאמר בניגון שמחת תורה (ויש – בניגוני 'יאהרעס קדיש').

לאחר גלילת ספר שני מברכים את חתן בראשית בימי שברך'.

בארץ ישראל: עושים סדר מתנת יד. ראה בלוח המקביל לבני חוץ לארץ בשמיני עצרת.

שירה וזמרה עם ספרי התורה והכנסתם

בארץ ישראל: 'אשרי בניגון ימים נוראים.

הש"ץ נוטל ספר תורה של מפטיר, חתן תורה נוטל ספרו וחתן בראשית נוטל ספרו, ובעמדם יחד כשבידיהם ג' ספרי התורה אומרים בנעימה: 'אשר בגלל אבותי, ישו וגילו, אשריכם ישראל ו'אגיל ואשמח'. באמרם את החרוז החוזר: 'נגיל ונשיש, הם מכרכרים קלות וסובבים במקומם, וכן מכרכרים באמרם: 'תורה היא עץ חיים'.

בפיוט 'התקבצו מלאכים', אחר כל אחד מעשר שמותיו של משה רבנו ע"ה, אומרים: '...עלה למרום והוריד עז מבטחה', ואומרים שוב בנעימה: 'התקבצו ו'מי עלה לפני השם הבא אחריו, לפי הסדר. בפיוט 'אגיל ואשמח' מזמרים לכל אחד משמות אבות העולם את כל הבית: '...שמח בשמחת תורה בא יבוא צמח בשמחת תורה, תורה היא עץ חיים לכולם חיים כי עמך מקור חיים', ובמחזורים קיצרו המדפיסים.

בחוץ לארץ	בארץ ישראל
פסוקי הכנסת ספרי התורה נאמרים בניגוני יום טוב. מוסף דשמחת תורה	פסוקי הכנסת ספרי התורה נאמרים בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.
כהנים עולים לדוכן גם בתפילה זו, ואומרים את ברכת כהנים בניגוני מועדי השנה. קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').	מוסף ותפילת גשם ראה בלוח המקביל לבני חוץ לארץ בשמיני עצרת, אלא שקדיש 'תתקבל' נאמר בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').

ממתקים לילדים

מחמת ההקפדה לא לאכול בתוך בית הכנסת, חלוקת חבילות תשורה-מזכרת מחתני תורה ובראשית לילדים, נעשית בצורה מסודרת מחוץ לכתלי בית הכנסת, אחר סיום תפילת מוסף.

מנחה של יום טוב

'אשרי עד סוף יובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול. **בארץ ישראל:** קדיש 'תתקבל' – בניגוני פזמונים של סליחות ('פזמונים קדיש'). עלינו.

בחוץ לארץ ביום טוב שני: קדיש 'תתקבל' – בניגון יום חול כדי למהר לקבל את השבת. סדר קבלת שבת נאמר בשלמות כבכל שבתות השנה.

שמחה לכבוד התורה

בשעות אחר הצהרים, לפני מנחה או לאחריה, מתאסף הקהל למחולות לכבוד התורה.

אין מוציאים ספרי תורה, ואין אומרים 'אתה הראית'. מחוץ לבית הכנסת מכינים מזונות, פירות ומיני מתיקה עם משקאות, ואוכלים ושותים ושמחים שמחה של מצוה. יש שחזרו והנהיגו את המנהג הישן לצאת במחולות שיר לכבוד התורה סביב מדורה בחצר בית הכנסת, לצד השולחן הערוך במזונות.

בארץ ישראל

מוצאי יום טוב – אסרו חג

במוצאי יו"ט אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים לפני 'עלינו'. בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין אומרים 'למנצח'.

שבת בראשית

בחוץ לארץ: ליל שבת אין אומרים 'במה מדליקין'. אומרים יוצר 'א-ל נשאי', אופן 'לבעל התפארת' בניגון ידוע, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אחשבה לדעת'. כהן קורא עד 'יום שלישי', לוי עד 'יום חמישי', שלישי עד 'לעשות', רביעי עד 'והוא שמו', חמישי עד 'וילבשם', ששי עד 'לקח אתו אלקים'. חתן בראשית עולה לתורה. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.

מסיימים את ההפטרה במילים: 'יגדיל תורה ויאדיר'. אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש מרחשון יהיה ביום הששי ולמחרתו ביום שבת קדש הבא עלינו לטובה". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'הלכה ותוספות', וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

בסוף קדושה של מוסף אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם ישכיל'. נוסח מלא ומדויק על פי כתבי יד מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז.

הש"ץ אומר קדיש 'תתקבלי' בניגון נבחר. מסיבת חתן בראשית לכל הקהל אחר תפילת מוסף.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

סוף חודש תשרי

אין אומרים תחנון עד סוף החדש.
בב' וה' אומרים 'א-ל ארך אפים' לפני קריאת התורה, בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון.

מרחשון

א' דראש חדש מרחשון

בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא באמירת 'הוא רחום'.
ליל ראשון של ראש חודש לפני תפילת שמונה עשרה, מכריזים: 'יעלה ויבא'.
'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון נבחר.
אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף.
בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לטובה ולברכה' עד 'עון' בניגון 'הלכה ותוספות' (כמו ב'יחדשהו' של ברכת חדש מרחשון), וממשיך בניגון יום חול.
במוסף של חדשי שנה מעוברת אין מוסיפים 'ולכפרת פשע' (מלבד בחדש העיבור עצמו אדר שני).

פרשת נח – ב' דראש חדש מרחשון

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה.
לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'ראש חדש'.
בשחרית נאמר 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה.
אומרים יוצר של שבת וראש חדש 'אלקינו אלקים אמת', אופן 'לך אלים' בניגון, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמונתך אמת'.
'הודו' ו'אנא' בהלל נאמרים בניגון נבחר.
חצי הקדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון ראש חדש.
'מי שברך' לשביעי נאמר אחר הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.
בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חדש, אומרים: 'זה קרבן שבת וקרבן ראש חודש פאמור'.
בסוף הקדושה, אומרים את הפיוט של שבת וראש חדש: 'אלקיכם יזריח'.

'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'האל-הקדוש' – בניגון יו"ט, עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת, עד 'זה קרבן שבת', מ'וקרבן ראש חדש כאמור, ובראשי חדשיכם' בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקיננו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יו"ט, 'לששון ולשמחה וכו' עד 'עון' – בניגון 'הלכה ותוספות' (כמו ב'יחדשהו' של ברכת חדש מרחשון), 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת.
קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.
במנחה, לוי קורא עד 'ונסוע הנגבה'.
אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

בארץ ישראל
שאלה
בערבית ליל ששי, לפני שמונה עשרה, מכריזים בקול רם: 'שאלה', כדי להזכיר לקהל לומר: 'ותן טל ומטר'.

פרשת לך לך

תענית בה"ב של מרחשון מאחרים למחצית השניה של החדש. בקהילות שאין להם אפשרות להבדל מבני פולין ומתענים עמם בה"ב בתחילת החדש אז ב'מי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים בשבת זו את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'.
במנחה כהן קורא עד 'מעל עבדך'.

פרשת וירא

מסיימים את ההפטרה במילים: 'ותאמר שלום'.
ב'מי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני' (מלבד באותן קהילות שעשו כן כבר בפרשת לך לך).

ט"ז במרחשון

בליל ט"ז במרחשון תרצ"ט חרבו בתי הכנסת בגרמניה והחלה רדיפת היהודים באכזריות חמה, שהמשיכה בהשמדתם בשנות הזעם הנוראות ת"ש-תש"ה. הקפידו הרבנים שלא לכנות את ליל שריפת קדשי ישראל בשם 'ליל הבדולח', שהוא השם שניתן על ידי הפושעים הנאצים מתוך לעג, אלא בשם 'ט"ז במרחשון' (כמו ט' באב, י' בטבת, י"ז בתמוז וכיו"ב). לזכר ליל פורענות זה הנהיגו רבני גרמניה הניצולים כמה עניינים, זה בכה וזה בכה, והבוחר יבחר:
תענית יחידים.
תענית ח"ק שנקבעה דוקא ליום זה.
השמעת דברי הספד.
אמירת מזמור תהלים אחר ערבית, היינו מזמור ע"ד (או מזמור ע"ט, או מזמור פ', או מזמור פ"ג).
סיום ש"ס משניות מצטבר של בני קהילה מלווה בדברי הספד וזכרון (בלא סעודה, שנערכת רק כאשר הציבור למד בצוותא את אותה מסכת).

אמירת סליחה 'ה' אלקי רבתי' ביום שני של תענית בה"ב הסמוך לט"ז במרחשון.

תענית שני קמא (של בה"ב)

יש המתענים כל היום כולו כמבואר בשולחן ערוך, ויש המתענים רק תענית שעות. כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת, אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. כאשר אין עשרה מתענים, אין אומרים 'עננו' ואת הסליחות אומרים לאחר חזרת הש"ץ, ובתחילתן משמיטים את משפט הפתיחה 'סלח לנו' ופותחים מיד באמירת 'א-ל ארץ אפים'.

התחינות שנתקנו לימי הסליחות ועשרת ימי תשובה, 'עננו' וכוליה, לעולם אין נאמרות לאחר סליחות של תעניות ציבור ובה"ב. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז המובהק.

בסליחה המתחילה 'ישראל עמך תחינה עורכים' יש הרבה שיבושים מהצנזור. (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז.)

סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה.

אחר 'והוא רחום' הגדול, נפילת אפים ו'ה' אלקי ישראל', אומרים 'שומר ישראל' שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. ש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.

כאשר יש עשרה מתענים קוראים בתורה בפרשת 'ויחל'.

במנחה כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת מוציאים ספר תורה וקוראים בו 'ויחל' ובתפילת שמונה עשרה אומרים 'עננו', 'שים שלום' במקום 'שלום רב'. 'רבון העולמים' של תענית. אין אומרים 'שומר ישראל' אחר נפילת אפים אלא ממשיכים כרגיל ו'אנחנו לא נדע'.

תענית חמישי

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית חמישי כמנהג אשכנז המובהק.

הפזמון 'רעה ישראל' נאמר בניגון 'מלאכי רחמים'. הרפריין הוא: 'ה' אלקים סלח נא, מי יקום יעקב כי קטן הוא'.

פרשת חיי שרה

לוי קורא עד 'עם אדני אברהם', רביעי – עד 'לבן אדני', חמישי – עד 'וישתחו ארצה לה', ששי – עד 'אחרי אמו'.

תענית שני בתרא

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית שני בתרא, כמנהג אשכנז המובהק.

בסוף הסליחה המתחיל 'אזון תחן' יש הרבה שיבושים מהצנזור. (הנוסח ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז).

פרשת תולדות

חמישי קורא עד 'ויברכהו', ששי – עד 'ברוך יהיה'.
מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.

מפטירים 'ויאמר לו יהונתן'.
אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.
מברכים החדש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש כסלו יהיה מחר ביום הראשון וביום השני". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'מעוז צור', וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.
בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל ג' התפילות, כולל בערבית של מוצ"ש.
במוצאי שבת לפני שמונה עשרה מכריזים: 'יעלה ויבא'.

כסלו

פרשת ויצא

בשם 'יששכר' קוראים רק ש"ין אחת, וכן בכל 'יששכר' בתורה כולה.
מפטירים 'ויברח יעקב' ומסיימים ב'יכשלו בס' בלי להוסיף שום פסוקים מספר יואל מאלו שמוסיפים בשבת שובה.

פרשת וישלח

מפטירים 'חזון עובדיה'.

הדלקת נר חנוכה

נהגו בכל תפוצות אשכנז להדליק נר חנוכה בבית לאחר צאת הכוכבים.
מאז ימות רבותינו הראשונים נהגו בכל תפוצות האשכנזים להתפלל ערבית מבעוד יום, והדלקת נר חנוכה אחרי תפילת ערבית. בדורות האחרונים מעת שנוסדו חברות 'מעריב בזמנו', יש שהקדימו את הדלקת נר חנוכה לערבית, ויש שהקדימו ערבית לנר חנוכה.
בבית הכנסת מדליקים לפני ערבית.
מדליקים בבית הכנסת נרות זקופים, הן של שעה הן של שמן בבזיכים זקופים בהם הלהב עולה כבמנורת בית המקדש.

המנורה מוצבת דרומית לארון הקודש, והמדליק עומד כשאחוריו לדרום ופניו לצפון. ביום הראשון מתחיל מימינו, שהוא הנר הסמוך לארון הקודש, ובשאר ימים מתחיל מהשמאלי הנוסף ופונה לימינו.
 נוסח הברכה הוא: "להדליק נר שְׁלַחֲנָה".
 הש"ץ אומר בנגינה מיוחדת את הברכות ולאחריהן: 'הנרות הללו'.

ערבית לילי חנוכה

נהוג שהציבור כולו מגיע להדלקת הש"ץ, בפרט בלילה הראשון, להגדיל את פירסום הנס ברוב עם.
 לפני ערבית אומרים: 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, כבכל מעריב בזמנו בחול.
 'ברכו' מאריכים לומר בניגון כבמוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין אומרים בו תחנון.
 אין מכריזים 'על הנסים' לפני שמונה עשרה, כי זוכרים לאומרו מחמת הדלקת הנר. הנוסח הוא 'על הנסים' בלא וי"ו החיבור ('ועל הנסים').
 בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור.
 מהפיוט 'מעוז צור' שרים רק את חמישה הבתים שבודאי נתחברו על ידי הפייטן ר' מרדכי, בלא תוספות שנתפרסמו בתקופה מאוחרת כמו 'חשוף זרוע' ודומיו.
 נרות חנוכה של בית הכנסת דולקים ברציפות מעת לעת, ואם אי אפשר, חוזרים ומדליקים אותם בשחרית.
 ליל ראשון של ראש חודש לפני תפילת שמונה עשרה, מכריזים: 'יעלה ויבא'; בערבית ליל ב' מכריזים: 'ראש חודש'.
 אָבֵל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות חנוכה, אך אינו מסתיר את העטרה השחורה בטליתו.

שחרית ימי חנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה 'שני זיתים'.
 מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
 'הודו ו'אנא' שבהלל – בניגון 'מעוז צור'.

קריאת התורה של חנוכה

ביום הראשון כהן קורא מ'ויהי ביום כלות' עד 'אהרן הכהן'; לוי עד 'חנכת המזבח'.
 אף בארץ ישראל קוראים כנהוג בחוץ לארץ, היינו מיום שני עד יום חמישי של חנוכה (חוץ משבת), כהן ולוי קוראים בנשיא של אותו יום וישראל בנשיא של מחר.
 ביום אחרון של חנוכה, כהן ולוי קוראים בנשיא של יום שמיני וישראל גומר את פרשת נשא ואינו מוסיף פסוקים מתחילת פרשת בהעלותך.
 חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ה'מאורה' של שבת חנוכה 'שני זיתים'.

ליל שבת חנוכה

בערב שבת לפני מנחה מדליקים נר חנוכה בבית הכנסת. 'לכה דודי', לפחות את החרוז האחרון, מזמרים בניגון מיוחד לשבת זו. בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה. סיום ברכת 'השכיבנו' והחלק הראשון של חצי קדיש – בניגון מיוחד לשבת זו. אחר יגדלו שרים 'מעוז צור' בציבור.

שחרית שבת חנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה 'שני זיתים'. 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר של שבת חנוכה 'אודך כי אנפת', מאורה של שבת חנוכה 'שני זיתים' בניגון. חתימת הברכה מ'אור חדש' נאמרת בניגון 'כי א-ל שומרינו' של שבת חנוכה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אין צור חלף'. בחרוז 'שמור לפי מלים', יש להחליף את נוסח הצנוורה (רוזני בעלים), בלשון הפייטן: רומי בְּעָלִים.

החלק הראשון של חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון 'כי א-ל שומרינו', והחלק השני בניגון מיוחד לשבת חנוכה. 'מי שברך' לשביעי אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. למפטיר קוראים בספר שני בפרשת נשא, מ'ביום השלישי' עד 'קרבן אליאב בן חלף'.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים החדש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: 'ראש חדש טבת יהיה ביום השלישי וביום הרביעי'. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'מעוז צור', וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

בקדושת מוסף אומרים את הפיוט של חנוכה 'אלקיכם יביא משיחו'. יש להחליף את נוסח הצנוורה (דעה חדשה יחדש הטות און מהכביד, הדר חמדת זבול), בלשון הפייטן: דַּת הַדְּשָׁה יַחְדָּשׁ הַטּוֹת אֲזַן מְהַכְבִּיד, חֲלוּף אֲלִילִים זָבּוּל. נוסח מדויק על פי כתבי יד מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז.

קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מנחה בשבת חנוכה

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'יתקבל' עד הסוף.

מוצאי שבת חנוכה

בחוף לארץ: לפני שמונה עשרה, מכריזים בקול רם: 'שאלה', כדי להזכיר לקהל לומר: 'ותן טל ומטר'.

בעת אמירת 'ויהי נועם' עורכים את הנרות.
אחר קדיש 'תתקבל', לפני 'ויתן לך', מדליק ש"ץ נרות חנוכה, ומבדיל לפני 'שיר
המעלות' כבכל מוצאי שבת.
אף במוצאי שבת בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור.

טבת

ראש חדש טבת

חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ה'מאורה' של שבת חנוכה 'שני זיתים'.
בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' וכו' עד 'עון'
בניגון 'שני זיתים' וממשיך בניגון יום חול.

פרשת ויגש

שלישי קורא עד 'רוח יעקב אביהם', רביעי – עד 'הביא אתו מצרימה'.

עשרה בטבת

עוטפים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה.
אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר
הסליחות הוא כמנהג אשכנז.
הפזמון 'אבתי כי בטחו' משובש מאד בידי הצנזור. הנוסח הנכון ללא שיבושי
הצנזורה מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז. הפזמון
נאמר בניגון מיוחד לפזמונים של צום גדליה, עשרה בטבת ותענית אסתר.
לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. יש מקומות שהש"ץ מסיים ברכת
'עננו' בניגון 'שומע תפלה'.
סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו
בתעניות ציבור בשאר ימות השנה. אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא
פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. הש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל'
בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.
לפני הוצאת ספר תורה אומרים 'א-ל ארך אפים', כבכל תענית ציבור, גם כשאינה
בימי שני וחמישי.
במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד
מפטיר".
'עננו'. 'שים שלום' במקום 'שלום רב'. 'רבון העולמים' של תענית.
בארץ ישראל: הכהנים עולים לדוכן.
בערב שבת אין אומרים תחנון (וכל שכן שאין אומרים 'אבינו מלכנו' ו'שומר
ישראל').

פרשת ויחי

רביעי קורא עד 'ולבן שנים מחלבי', חמישי – עד 'קויתי ה', ששי – עד 'עם רב'.

חמישי נחשב לעליה חשובה, בגלל קריאת הפסוק 'לשועתך קויתי ה' שבסופה. בקריאת מילים אלו הקורא מרים קולו. בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: חֶזֶק וְנִתְחַזַּק, כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב' י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר לכבוד סיום הספר.

פרשת וארא

מחציתו השניה של קדיש שאחר קרה"ת נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל. מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש שבט יהיה ביום החמישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון נבחר, וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

שבט

פרשת בא

במנחה, כהן קורא עד 'מזה אתכם', לוי עד 'לפני העם'.

פרשת בשלח

בפסוקי דזמרה אומר הש"ץ את שירת הים בניגון קריאתה בתורה בשבת זו. את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון שביעי של פסח, וישירה חדשה – בניגון ברית מילה. הפסוק האחרון של קריאת לוי נאמר בהרמת קול. שלישי ורביעי הן עליות חשובות. בקריאת שלישי, שלשת הפסוקים המתחילים 'ויסע', 'ויבא', 'ויט' נקראים בהרמת קול, ובמלה האחרונה לפני כל אחד מהפסוקים האלה, הקורא מאריך בנגינה. גם המחצית השניה של הפסוק האחרון, מן 'ויאמר מצרים', נאמרת בהרמת קול. בקריאת רביעי בפסוק האחרון המילים מ'כל המחלה' נקראים בהרמת קול. בקריאת שביעי הפסוק האחרון נקרא בהרמת קול. אוכלים תבשיל של חטים ונותנים חטים לפני העופות. יש המקפידים ליתנם לעופות לפני כניסת שבת, ויש המקילים להניחם בשבת לפני החלון ולא לפנייהם ממש.

ט"ו בשבט ('חמשה עשר')

במנחה שלפניו אומרים תחנון.

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
 אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה אומרים.
 'א-ל ארץ אפים' נאמר בנעימה.
 אין האבל עובר לפני התיבה אף לא 'אשרי' ו'למנצח'.
 ט"ו בשבט הוא יומא דמפגרי ביה המלמדים ותלמידיהם אחר חצות.
 מרבים באכילת פירות. יש האוכלים חמשה עשר פירות כמנין ט"ו, בתוכם משבעת המינים, ולא פירות האדמה.

פרשת יתרו

בשחרית אומר החזן בניגון מיוחד: 'ישמח משה', עד 'וכן כתוב בתורתך', ויש האומרים בניגון עד 'שבת וינפש'.
 שלישי קורא עד 'אשר תדבר אל בני ישראל', רביעי – עד 'המה יעלו בהר', חמישי – עד 'יעננו בקול'.
 נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי תחלת פרשה'.
 עד 'לאמר' קוראים בנגינה רגילה ובמלה 'לאמר' מאריך בנגינה.
 את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד – בטעם התחתון.
 פרשת 'אנכי נקראת בקול רם. בדברות מאריך הקורא במלים 'מצותי', 'לשוא' (הב'), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר'.

פרשת משפטים

לוי קורא עד 'המבעיר את הבערה'.
 אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.
 מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אדר הראשון יהיה ביום הששי וביום שבת קדש הבא עלינו לטובה". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו באחד מניגוני פרשת שקלים, וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

אדר א'

פרשת תרומה – ב' דראש חדש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה.
 לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'ראש חדש'.
 'בפי ישרים' נאמר בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה.
 אומרים יוצר של שבת וראש חדש 'אלקינו אלקים אמת', אופן 'לך אלים' בניגון, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים אומרים אותו בניגון, זולת 'אמונתך אמת'.

'הודו' ו'אנא' בהלל נאמרים בניגון נבחר.
 לוי קורא על 'לפני תמיד', שלישי – עד 'מראה בהר', רביעי – עד 'מלמעלה',
 חמישי – עד 'הראית בהר', ששי – עד 'כן יעשו'.
 חצי הקדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון ראש חדש.
 'מי שברך' לשביעי נאמר אחר הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר
 למכובד בהוצאת הספר השני.
 בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש
 חדש, אומרים: 'זה קרבן שבת וְקָרְבַּן ראש הַיּוֹם פְּאֵמֹר'.
 בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם
 יזריח'.
 'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'האל-הקדוש' – בניגון יו"ט, עד 'כאמור', 'וביום
 השבת' – בניגון שבת עד 'זה קרבן שבת', ומיקרבן ראש חדש כאמור, ובראשי
 חדשיכם' ממשיך בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקיננו' עד 'לטובה ולברכה' –
 בניגון יו"ט, 'לששון ולשמחה' עד 'עון' – באחד מניגוני פרשת שקלים. 'כי בעמד' עד
 סוף העמידה בניגון שבת.
 קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.
 במנחה, כהן קורא עד 'לכבוד ולתפארת', לוי – עד 'ואת השש'.
 אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד
 הסוף.

פורים קטן

בערבית י"ד אדר ראשון ובשחריתו, אומרים 'ברכו' בניגון הארוך של ימים שאין
 בהם תחנון.
 אב"ל אינו עובר לפני התיבה בכל התפילות.
 אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.
 בפורים קטן יש האוכלים ושותים ושמחים בשמחה של מצוה.

פרשת כי תשא – שושן פורים קטן

כהן קורא עד 'לדרתם', לוי – עד 'אשר צויתך יעשו', שלישי – עד 'לעשות לעמו',
 רביעי – עד 'היום ברכה', חמישי – עד 'ונחלתנו'.
 חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון נבחר.
 תחילת ההפטרה בפסוק 'וישלח אחאב'.
 במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון
 מ'תתקבל' עד הסוף.

פרשת ויקהל

מפטירים 'ויעש חירום'. הנוהגים כפי מנהג פפד"מ בדורות האחרונים בעקבות
 חידוש ה'דברי קהלת' (שלא כמנהג שאר קהילות אשכנז-ריינוס), מוסיפים את שני
 הפסוקים 'ותשלם' ו'אז יקהל'.

פרשת פקודי – שקלים

לקראת כל אחת משבתות ארבע הפרשיות תולים פרוכת ומניחים כיסויים מיוחדים של עמוד הש"ץ והאלממור (בימה).

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'ופרוש עלינו', 'ישמרו' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגוני פרשת שקלים.

בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'א-ל מתנשא לכל'. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים אומרים אותו בניגון, זולת 'אתה אהבת'.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אז מאז זמות'.

בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: חֶזֶק וְנִתְחַזַּק, כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב' י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו.

'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון פרשת שקלים.

מפטירים 'בן שבע שנים יהואש'.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.

מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אדר השני יהיה מחר ביום הראשון וביום השני. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף:

'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו באחד מניגוני פורים (ניגון 'ויתלו את המן' אינו של פורים, אלא מושאל מהולכת חתן וכלה ל'מינין'), וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

במוסף בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אשכול איווי', בניגוני פרשת שקלים, בהם מזמרים חלק מהקדושה.

קדיש 'תתקבלי' – בניגון פרשת שקלים.

במנחה כהן קורא עד 'לרצנו לפני ה'.

אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבלי' עד הסוף.

בראש חדש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל ג' התפילות, והיינו גם בערבית של מוצ"ש.

קודם תפילת העמידה של ערבית מכריזים: 'יעלה ויבא'.

אדר שני (ואדר)

ראש חודש

חודש אדר שני, מכונה בספרי רבותינו בשם: 'ואדר'.

בראש חודש במוסף מנגן הש"ץ את המילים מילששון ולשמחה בניגון של פורים. את המילים 'ולכפרת פשע' מוסיפים רק בחודש זה ולא בשאר חודשי השנה המעוברת.

בדיקת מזוזות

יש שנהגו לבדוק תמיד את המזוזות בשנה מעוברת בחודש העיבור.

פרשת ויקרא – הפסקה א'

בשחרית אומרים יוצר 'אור זרוע'.
בקריאת התורה, לוי קורא עד 'תקריב מלח', שלישי עד 'ריח ניחח לה', רביעי עד 'לא תאכלו'.

שחרית תענית אסתר

אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. לקראת סוף הפזמון, בקטע המתחיל 'בינה הגיגנו', יש להחליף את נוסח הצנזורה (השיבנו למנוחתך כי ידך לא תקצר), בלשון הפייטן: בְּאֶפְרַיִם קוֹמָה עַל צוֹרֵר הַצָּר.
יש מקומות שהש"ץ מסיים ברכת 'עננו' בניגון 'שומע תפלה'. אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. הש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.
סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה.

מחצית השקל

נותנים כספי צדקה לפני מנחה לתוך שלוש קערות מיוחדות, המסומנות במילים: 'מעות פורים', 'מחצית השקל' ו'צדקה'.

'מעות פורים'. עבור: חלוקה לעניי העיר לסעודת פורים, היינו מתנות לאביונים. סכום הנתינה: ג' מחציות מטבע של אותה מדינה.
'מחצית השקל'. עבור: לומדי תורה בירושלים, זכר לשקלים שנשלחו לירושלים. סכום הנתינה: ערך מחצית השקל בזמן שבית המקדש היה קיים, שהוא קרוב לעשרה גרם כסף טהור - העשיר לא ירבה והדל לא ימעט. (מין ה'חתם סופר' נתן מחצית שקל עתיקה אמיתית שהיתה ברשותו, ופדאה אחר כך).
'צדקה'. עבור: מטרות צדקה שונות, מצד אגרא דתעניתא צדקתא. סכום הנתינה: דמי הסעודות שלא נאכלו בתענית, ככל אשר ידבנו לבו.

מנחה של תענית אסתר

קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". בפסוק אחרון של 'ויחל', קוראים המילים 'אשר אתה בקרב' בניגון קדמא ואזלא של מגילת אסתר.
'עננו'. 'שים שלום' במקום 'שלום רב'. 'רבון העולמים' של תענית.
בארץ ישראל: הכהנים עולים לדוכן.

אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא ישומר ישראל.

פרשת צו – פרשת זכור

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. בשחרית אומר הש"ץ את המילים 'וכתוב רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה', בניגון 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם' של ברכת המגילה. 'בפי ישרים' – בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'זכור את אשר עשה', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אתה מלא רחמים'. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אזכיר סלה'. בסילוק 'אלקים אל דמי' אומר החזן את הקטע 'יהמזכירים את ה" עד 'שוש אשיש בה"', בניגון פרשת זכור. חצי קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון פרשת זכור. 'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. רבים מקפידים על הוראת רבינו נתן אדלר שנשים תשמענה את קריאת פרשת זכור.

למפטיר מעלים את הרב. הקריאה המקובלת היא 'תמחה את זכר עמלק', הזי"ן של 'זכר' בצירה, ולא נהגו לכפול את הקריאה. בהפטרה את המלה 'ומה' (קול הצאן הזה באזני), יש האומרים אותה בהטעמה מיוחדת כדי להבליט את הרמז של הנביא לגעית הצאן. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר. במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

ליל פורים דפריזים – מוצאי שבת קדש

מזמרים 'לדוד ברוך' כבכל מוצאי שבת. מרבים באורות ונרות בבית הכנסת. אכל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות פורים. אחר שמונה עשרה אומרים קדיש 'תתקבל', וקוראים את המגילה. בגמר קריאת המגילה והברכה שאחריה, אומרים 'אשר הניא' ומזמרים 'שושנת יעקב'. לפני 'וגם חרבונה' יש להוסיף את הקטע שהושמט בידי הצנזורה: 'אורי'ם כל ה'ע'רלים. פ'רוכים כל י'ש'ר'אל (ולא: 'ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים'). אומרים 'ויהי נעם' ואתה קדוש', קדיש 'תתקבל' נוסף, 'ויתן לך', הבדלה על הכוס, 'שיר המעלות', קדיש יתום, 'עלינו'. בערים המוקפות חומה סדר התפילה כבכל מוצאי שבת.

קריאת המגילה

לקריאת המגילה עומד הרב לימין הקורא והגבאי – לשמאלו.

פותחים את המגילה ופושטים אותה עד סופה וכופלים את היריעות זו על זו באופן שתהיינה היריעות הראשונות לעיני החזן בתחילת הקריאה. יש הנהגים שלא לגעת במגילה בעת הקריאה משום 'האוחז ערום', ואוחזים אותה בעמוד ונרתיק המחוברים לה.

לפני אמירת הברכות מכריזים: "שתיקה יפה בשעת קריאת המגילה והברכות". בקריאה של ליל פורים ראוי לכוין בברכת 'שהחינו' על משלוח מנות וסעודת פורים של מחר, מפני שאין מברכים 'שהחינו' ביום.

את הפסוקים הבאים אומר הקהל תחילה ואחר כך הש"ץ: 'איש יהודי עד ימיני (ב, ה) / יומרדכי עד 'ושמחה' (ח, טו) / 'ליהודים' עד 'ויקר' (ח, טז) / 'חמש מאות איש' עד 'ועשרתי' (ט, ו-י) / 'כי מרדכי' עד הסוף (הפסוק האחרון).

בפסוקים הבאים קוראים בניגון איכה: 'וכלים מכלים שונים' (א, ז) / 'אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה, אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבלי' (ב, ו) / 'והמלך והמני' עד 'ומרה' (ג, טו - ד, א) / 'אבל גדולי' עד 'לרבים' (ד, ג) / 'וכאשר אבדתי אבדתי' (ד, טז) / 'כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי' (ח, ו).

בפסוקים הבאים משמיעים ניגוני שמחה ידועים: 'להראות' עד 'היא' (א, יא) / 'להיות' עד 'עמו' (א, כב) / 'והנערה' עד 'ויעש כן' (ב, ד) / 'ובהגיע תור אסתר בת אביחילי' (ב, טו) / 'ויאהב' עד 'ושתי' (ב, יז) / 'בלילה ההוא נדה שנת המלך' (ו, א) ומלת 'המלך' שאחריו בניגון 'המלך' שבימים נוראים לפני 'יושב על כסא' / 'מהר' עד 'אשר דברתי' (ו, י) / 'ויתלו' עד 'שככה' (ז, י) / 'הרצים' עד 'הבירה' (ח, יד) / 'ומרדכי עד 'ושמחה' (ח, טו) / 'ליהודים' עד 'ויקר' (ח, טז) / 'וכל מעשה' עד 'ופרסי' (י, ב) / 'כי מרדכי' עד הסוף (הפסוק האחרון).

בפסוקים הבאים מרים הקורא את קולו, מפני שהשם הוי' מופיע בראשי התיבות או בסופן: 'היא וכל הנשים יתנו' (א, כ) / 'יבא המלך והמן היום' (ה, ד) / 'זה איננו שוה לך' (ה, יג).

וכן מרים קולו באמירת: 'רוח והצלה' עד 'אחר' (ד, יד) / 'ככה' עד 'ביקר' (ו, יא).

שחרית פורים

אחת מחמש ההשכמות.

אומרים 'אדון עולם' באחד מניגוני פורים, וכן 'ועלו מושיעים' עד 'לאמר'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ויאהב אומן'. בסוף כל קטע הש"ץ אומר את שני החרוזים האחרונים בניגון, ובמלה הנזכרת מפסוק במגילה הש"ץ מגביה את קולו. בברכת המינים, אומר הש"ץ בניגון זה את החרוזים 'לכד' ו'רנן'. לפני סיום ברכת המינים, הש"ץ אומר מ'יום ליום' בניגון פורים אבל מ'ראשי קמותיו' בניגון של כל סוף קטע. באמירת 'שובר אויבים ומכניע זדים' מרים הש"ץ את קולו בניגון הנהוג בברכת 'שומע תפילה'.

חצי קדיש לאחר קריאת התורה נאמר בניגון של פורים. אין מברכים 'שהחינו' בקריאת המגילה של שחרית, שכבר יצאו בברכה של אתמול.

אין אומרים 'אשר הניא', מפני שקרובות נאמרו בחזרת הש"ץ, אך מזמרים את סופו: 'שושנת יעקב'.

אם יש ברית מילה, מלים בסוף התפילה כבשאר ימים.
בבית הכנסת אין לימוד אחרי התפילה.

סעודת פורים

מתפללים מנחה גדולה ומהדרים להקדים את הסעודה בעוד היום גדול.
אוכלים בשר מעושן המכונה 'המני' (מפני שתלוי בעת העישון), ואת המאפה בצורת אדם הקרוי 'המני'.
יש נוהגים לומר 'אגגי קם לאבד ידידים', או זמירות ושירים אחרים בלשון הקודש וביידיש-דייטש.

שושן פורים דפריזים

בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
אין נופלים אפים ואין אומרים 'א-ל ארץ אפים' ולמנצח.

פרשת שמיני – פרשת פרה

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.
בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה.
אומרים יוצר 'אום אשר בך דבוקה', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים, אומרים אותו בניגון, זולת 'אשרי כל חוסי בך'.
בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אצולת אומני'. אין אומרים בהם את הקטע 'זאת הקשה'.
חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון חצי קדיש של ערבית שבתות שני ספרי תורה.
'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.
קדיש 'תתקבל' אחר מוסף – בניגון נבחר.

פרשת תזריע – פרשת החודש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'ופרוש עלינו', 'ושמרו' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגוני פרשת שקלים.
בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה.
אומרים יוצר 'אות זה החודש'. בחרוז המתחיל 'גאלתם' יש להחליף את נוסח הצנזורה (ושנאיך פתאם להדש) בלשון הפייטן: 'נצוריייהם פתאם להדש'.
נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים, אומרים אותו בניגון, זולת 'א-ל עושה נפלאות'.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אתית עת דודים'. [בחרוזים לפני 'מלך ה' לעולם, יש להחליף נוסח הצנזורה: 'הדם אשר מוגר והודש', בלשון הפייטן: 'הדם מוגר נזוד ע'דש'].
אחר הקריאה אומרים חצי קדיש בניגון פרשת שקלים והחודש.
'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.
מפטירים 'כה אמר ה' אלקים' עד 'עולת תמיד'.
אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.
מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש ניסן יהיה ביום השלישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון פסח ('אדיר הוא'), וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.
במוסף בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ראשון אמצת'. סדר ניגונו כבפרשת שקלים.
[בפיוט זה, בקטע שבסוף ברכת 'מודים', יש להחליף את נוסח הצנזורה (צאת למרחב מלחץ ארבע מלכיות: ארבע מלכיות נראה נא), בלשון הפייטן: צ'אנן יציע ל'רושש ארבע מלכיות, ארבע מלכיות נדוש נא].
קדיש 'תתקבלי' נאמר בניגון פרשת שקלים.

ניסן

ימי חול

אין אומרים תחנון בכל חודש ניסן, אבל בימי שני וחמישי אומרים 'א-ל ארך אפים', גם אם חלים בערב פסח ואסרו חג.
מאריכים באמירת 'ברכו' בשחרית ובערבית בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
אבל אינו עובר לפני התיבה. בעל 'יארציט' עובר.
הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחדש ניסן.

שבתות

אין מזכירים נשמות.
קדיש 'תתקבלי' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבלי' עד הסוף.

ראש חדש ניסן

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון 'אדיר הוא', וממשיך בניגון יום חול.

'פרשת מצורע – הפסקה ב'

בשחרית אומרים יוצר 'אורות מאופל'.

קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר. במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

פרשת אחרי מות - שבת הגדול

בשחרית אומרים יוצר 'אתי מלבנון'. 'הכל יודוך' אומרים לסירוגין עם הש"ץ החל משבת זו עד לימי הסליחות. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. זולת 'אומרת אני'.

בחזרת הש"ץ של שחרית אומרים קרובות 'אוני פטרי'. [לפני סיום ברכת 'מחיה המתים' יש להחליף את נוסח הצנזור: תפיל אויבך, בלשון הפייטן: תפיל צר, ואחר הברכה להחליף: 'שמע לצר, בלשון הפייטן: 'שמע לָאָדוּם, וכן בהמשך אותו קטע להחליף: בצר הפרע, בלשון הפייטן: פָּאָדוּם תְּפָרַע].

לאחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר תורה, הרב דורש את דרשת שבת הגדול מענייני פסח. את דרשתו פותח באגדה, ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במלים: "ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן". אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן. הרב חיוב לעלות לתורה.

הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחדש ניסן.

מפטירים בשל פרשת השבוע ולא 'וערבה'.

קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.

במנחה קורא הכהן עד 'אני ה' א-להיכם' שלפני 'אל תפנו'.

אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

אין אומרים בציבור 'עבדים היינו'.

ערב פסח

אין אומרים 'מזמור לתודה' ולא 'למנצח'. 'א-ל ארך אפים' נאמר בנעימה.

מכריזים בבית הכנסת סוף זמני אכילת חמץ ושריפתו.

מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסוי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.

תענית בכורות

תענית בכורות נהגו מקדם להשלים, ויש מי שהקל לאכול קמעה אחרי השעה התשיעית, כדי שלא להיכנס לחג מעונה.

בכורים קטנים שלא הגיעו למצוות, אבותיהם מתענים עליהם. אם האב חלש, יכול לפדות את תענית בנו הקטן.

בדורות האחרונים פשטה בכמה מקומות ההנהגה, שהבכור פוטר עצמו מתענית על ידי סיום מסכת שסיים בעצמו.

יש שהקילו עוד יותר שאף מי שלא נשתתף בלימוד המסכת ובא אל הסיום הזה אך כדי לפטור עצמו מן התענית, גם הוא נפטר מסיומו של חברו, ויש מפקפקים בהיתר זה.

עירוב חצרות

הנהיגו קדמונינו לעשות עירוב חצרות במצה שמתקיימת ימים רבים ואינה מתעפשת, ולכן קבעו לערב החצרות בערב פסח, שהוא זמן אפיית המצות.

לפנים בישראל היו מכינים לעירוב זה מצה גדולה ביותר שנאפתה מקמח שנאסף מכל בני הקהילה, ובדורות האחרונים אחר שהורגלו לאפות מצות במאפיות ציבוריות ואין אוספים קמח מבני הקהילה, יש נהגו לאפות מצה גדולה מיוחדת לשם עירוב חצרות ולהקנותה לבני הקהילה באופן המבואר להלן.

כדי להימנע מברכה לבטלה, אין מברכים על העירוב אלא אם ברור לחלוטין שעל פי הדין אותו המקום חייב בעירוב.

בקהילות בהן מתפללים ערבית של ליל פסח מבעוד יום, עושים עירובי חצרות לפני 'ברכו', ובקהילות המאחרות להתפלל ערבית בלילה, עושים כן לפני תפילת מנחה או קבלת שבת.

הרב, או החשוב שבקהל, עולה ל'אלממור', נוטל את המצה ומוסרה לידי השמש או לאחד מבני הקהילה ואומר לו בלשון הקודש או בשפה אחרת המובנת להם: זָכָה בְּעִרְבּוֹ זֶה לְאַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּרִים פֹּה עָמְנוּ וְשִׁבּוּאוּ לְדוֹר בְּמִשְׁךְ הַשָּׁנָה בְּעִיר הַזֹּאת [בְּחֶצֶר הַזֶּה, בְּבֵית הַזֶּה] שְׂיִסְמְכוּ עָלָיו לְטַלְטַל עַל יְדוֹ מְרֻשּׁוֹת לְרֵשׁוֹת בְּשִׁבְתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים הַבָּאִים. השמש מגביה את המצה טפח ומתכוון לזכות עבורם ואומר: הֲרֵינִי זֹכֶה. הרב נוטל את המצה מידי השמש ומברך בקול רם (אין לברך בשם ומלכות בבית כנסת בעיר שעושים בה ערוב חצירות כללי מטעם רבני העיר): בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עִרְבּוֹ. וממשיך ואומר: בְּדֵן עִרְבּוֹבָא יְהֵא שְׂרָא לְנָא, לְאַפּוֹקֵי וּלְעִיּוּלֵי וּלְטַלְטוּלֵי, בְּרַחֲוֹבוֹת נְחָצְרוֹת וּבְתֵימִים, וּמֵהַבְּתִים לְחָצְרוֹת וְהַרְחֹבוֹת, וּמֵהַרְחֹבוֹת וְהַחָצְרוֹת לְבֵית, וּמֵחֶצֶר לְחֶצֶר, וּמֵגֶג לְגֶג, וּמֵהַבְּתִים וְהַחָצְרוֹת לְגִגוֹת, וּלְקַל אֲתֵר דְּצָרִיךְ לָן, בְּכָל שְׁבֻתוֹת הַשָּׁנָה (וְיָמִים טוֹבִים), לָנוּ וּלְכָל הַדְּרִים וְהַעֲתִידִים לְדוֹר בְּעִיר הַזֹּאת. בכמה מקומות הורגלו לקרוא כן מתוך נוסח הרשום ב'ממורבוך' המונח על הבימה, ויש אומרים זאת בנוסחים שונים קצת.

מניחים את העירוב בבית הכנסת במקום משומר שלא יאבד ושלא יאכלוהו עכברים או מזיקים אחרים, ונהגו לתלותו סמוך לתקרה במערב בית הכנסת במקום גלוי לעין בתוך קופסת עץ מפוארת, שדלתה בצורת מגן דוד וניתן לראות דרכה את המצה. אם התעפשה מצת העירוב במרוצת השנה או התליעה, עושים מחדש עירוב חצרות כפעם בפעם, כפי הצורך.

במשך דורות רבים, כאשר מצת העירוב נאפתה מקמח הנאסף מהקהל, היו מחלקים בערב שבת הגדול בין בני הקהל את מצת העירוב של אשתקד, ולאותה שבת בלבד היו עושים עירוב מפת של חמץ. משחדלו לאסוף קמח לאפיית המצה, לא חילקוה בערב שבת הגדול, אלא שרפוה עם החמץ בערב פסח, וכן היה מנהג הקדמונים.

בעיר או שכונה שאסור לטלטל בהם בשבת, אין עושים עירוב חצרות, אך כדי שלא תשתכח תורת עירוב, יש העושים עירוב חצרות בלא ברכה.

נוסחי תפילה בחג ובחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'.

במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: שׁוֹבָה עֲלֵינוּ (ולא 'אלינו').

ליל ראשון של פסח

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו לפני ברכו'.
אומרים מערבות 'ליל שימורים, אותו א-ל חצה' (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא).

[במחזורי רעדעלהיים-באזל, יש לתקן במערבית 'ליל שמורים', עמ' 12 שורה 14: אָדוּם יַחְצֵנוּ, במקום: קָמְיוּ נַחְצֵנוּ; במערבית 'פסח אכלו', עמ' 15 שורה 12: פֶּסַח חָרַב תְּחַדָּה עַל אָדוּם, במקום: פסח חרב על רשעי הדם; שם שורה 19: ורפא עמו במקום: עמו; שם שורה 20: כָּל גּוֹי, במקום: כל צור; בביכור 'אזכרה שנות' עמ' 17 שורה 13: טָעוּן הַקְדָּמָה עָרַב פְּסָחִים, במקום: עָרַב פסחים].

בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אזכרה שנות'.

לפני הקדיש אומרים את הפסוק 'וידבר משה'.

אין אומרים הלל ואין עושים קידוש בבית הכנסת.

'יגדלי בניגון יום טוב.

אחר התפילה רגילים היו לאחל איש לרעהו: 'בויא גוט' ('בנה היטב', בבנין בית המקדש – כלשון פיוט ההגדה החביב 'אלמעכטיגר גאט נון בויא דיין טעמפל שירה' – 'אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב').

שחרית יום ראשון של פסח

'אדון עולם' נאמר בניגון 'אדיר הוא'; 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב; הלל הגדול בפסוקי דזמרה – בניגון 'אדיר הוא'.

ש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא פותח ב'הא-ל בתעצמות'.

בניגון 'אדיר הוא' אומר הוא את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' וממשיך בה עד

סוף חצי הקדיש.

אומרים יוצר 'אור ישע' [במחזורי רעדעלהיים-באזל, יש לתקן בעמ' 37 שורה 13: נְהַלָּה,

במקום: נְהַלָּה; בעמ' 40 חמש שורות מלמטה: צִיָּו, במקום: צִיָּו]. יש הנוהגים לומר הסיום

'תאר פנים' עד 'עשה כסף' בניגון מיוחד. יש האומרים את לשון המקרא בתוך הקטע

המתחיל מ'צאינה וראינה' בניגון 'היום תאמצנו'.

אופן 'ראשו כתם'. [במחזורי רעדעלהיים-באזל, יש לתקן בעמ' 44 בשורה ראשונה: פָּאָב,

במקום: פָּאָב]. את סוף האופן מיחכו ממתקים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של

פיוטי קדושת מוסף ראש השנה, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מעל הראשונים'

אומרים אותו בניגון, זולת 'אהבוך', [במחזורי רעדעלהיים-באזל, יש לתקן בעמ' 50 שורה

שניה: מְחַבְּרֵי, במקום: מְחַבְּרֵי]. גאולה 'ברח דודי עד שתחפץ' בניגון. [במחזורי רעדעלהיים-

באזל, יש לתקן בעמ' 51 בשורה שניה של הגאולה: מְלַכֵּי אָדוּם, במקום: מלכי יין]. (פיוטים אלה

הם גם במחזורי פולין-ליטא).

אין אומרים קרובות בחזרת הש"ץ.

ברכת כהנים, 'הודו' ו'אנא' שבהלל, קדיש אחר קריאת התורה נאמרים בניגון

'אדיר הוא', קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר.

הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת

'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים.

ימי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר לאחר הגבתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. מתחילים את ההפטר מהפסוק 'בעת ההיא', ומסיימים 'אין יוצא ואין בא'.

תפילת טל

תולים פרוכת לבנה. הש"ץ אינו לובש 'סארגנס' (קיטל). תחילת 'אשרי' וסופו, 'יהללו' וסדר הכנסת ספר תורה בניגוני ימים נוראים. קדיש לפני מוסף בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים 'מילעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל.

בארץ ישראל: הש"ץ מכריז: 'מוריד הטל' לפני תפילה בלחש, והנוהגים להגיד בקיץ 'מוריד הטל' אומרים מתפילה זו ואילך.

בחוצ לארץ: הש"ץ מכריז: "מכלכל חיים בחסד", ואין אומרים לא 'משיב הרוח' ולא 'מוריד הטל', כל ימי הקיץ.

תפילת טל נאמרת בתוך חזרת הש"ץ. פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת הש"ץ וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ץ נאמרת בניגון שבת.

אחרי 'אתה רב להושיע' עדיין אין אומרים 'תהומות', אלא הש"ץ אומר: 'מוריד הטל', וממשיך: 'מכלכל חיים בחסד' עד 'ונאמן אתה להחיות מתים', ורק אז אומרים 'תהומות' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגונייהם המיוחדים.

[במחזורי רעדעלהיים-באזל, יש לתקן בעמ' 82 שורה 15: הקטיר, במקום: הקתיר].

בסוף הפיוטים מקדימים: 'לְשׁוֹבֵעַ וְלֹא לְזֹזֵן, ואחר כך אומרים: 'לְחַיִּים וְלֹא לְמוֹת. אז ממשיך הש"ץ ואומר בניגון מיוחד: 'מְמִית וּמְחַיֶּה וּמְצַמְחִים יְשׁוּעָה וְאֵין דּוּמָה לָךְ, ומסיים בניגון שבת: בא"י מחיה המתים.

הקדושה נאמרת בניגון 'טל תן לרצות'. ברכת כהנים נאמרת בניגון ראש השנה. קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר, וכופלים בו 'לעילא'. 'אין כאלקינו' בניגון ראש השנה.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה ושתיה הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בארץ ישראל

מוצאי יום טוב ראשון של פסח

אין אומרים 'לדוד ברוך' אבל מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. ספירת העומר לפני הבדלה.

ספירת העומר

אין אומרים 'לשם יחוד'.
 הרב (או החזן) מברך וסופר בקול רם, ואחריו חוזר על כך הציבור.
 אומרים 'לעומר' בלמ"ד.
 בליל שבת סופרים לפני 'עלינו לשבח'. במוצאי שבת סופרים לפני 'ויתן לך'.
 אחר הספירה אומרים 'הרחמן', 'יהי רצון', ויש אומרים גם 'למנצח בנגינות'.
 נשים מברכות וסופרות.

בחוף לארץ

ערבית ליל יום טוב שני של פסח

שרים 'מה טובו לפני ברכו'.
 אומרים מערבות 'ליל שימורים אור ישראל'. בברכת 'השכיבנו' אומרים
 את הביכור 'אור יום הנף'.
 לפני הקדיש אומרים את הפסוק 'וידבר משה'.
 אין אומרים הלל ואין עושים קידוש בבית הכנסת.
 לפני 'עלינו' סופרים את העומר.
 'יגדלי בניגון יום טוב'.
 אחר התפילה מאחלים איש לרעהו: 'גוט יום טוב'.

שחרית יום שני של פסח

אומרים יוצר 'אפיק רנן ושירים' (צורת אמירתו וניגונו כביוצר של יום טוב
 ראשון), אופן 'גן נעול'. את סוף האופן החל מיחכו ממתקים, אומר השיץ
 בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. נוסח 'אמת ויציב'
 הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אודך כי עניתני',
 גאולה 'ברח דודי אל מכון לשבתך' בניגון. (פיוטים אלה הם גם במחזורי
 פולין-ליטא).
 בחזרת השיץ אומרים את הקרובות 'אסירים אשר בכשר'.
 מפטירים 'ויצו המלך את חלקיהו', ומדלגים מאחרי המילים 'בתוך
 אחיהם' עד 'ויצו המלך את כל העם'.

מוצאי יום טוב שני של פסח

אין אומרים 'לדוד ברוך' אבל מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו'
 כבמוצאי שבת. ספירת העומר לפני הבדלה.

תפילין בחול המועד

הנחת תפילין בחול המועד, לשיטת רבותינו הראשונים והאחרונים באשכנז בכל
 הדורות, היא חובה גמורה הקיימת בארץ ישראל כמו בחוף לארץ (ורבינו עקיבא

איגר הורה שגם מי שאבותיו חדלו מהנחת תפילין, עליו לחזור לקבלת אבות אבותיו ולהניחם). בן אשכנז המתפלל בציבור שאינו מניח תפילין, מניחם בצנעה. מי שמנהג אבותיו בברכה, כפי שהיה המנהג ברוב קהילות אשכנז, מברך על התפילין גם בארץ ישראל.

הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים. אין הפסקה לפני הלל או מוסף לצורך חליצה. יש החולצים תפילין לפני הלל, יש החולצים לפני 'ובא לציון', יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים כמנהג הראשונים אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.

שחרית חול המועד

'אדון עולם', 'הודו' ו'אנא' בהלל, חצי קדיש אחר קריאת התורה, נאמרים בניגון 'אדיר הוא'.

מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. ש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ של מוסף בניגון יום חול. אומרים קדושת 'נקדש'. 'לדור ודור' והברכה האמצעית נאמרים בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול.

שבת חול המועד

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה. בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. אומרים 'במה מדליקין' ומקדשים בבית הכנסת כבכל שבת. ספירת העומר לפני 'עלינו'.

ש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא פותח ב'שוכן עדי'. בניגון 'אדיר הוא' אומר הוא את הברכה החל מ'אל-ההודאות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש.

אומרים יוצר 'אהוביך אהובך' (צורת אמירתו וניגונו כמו ביו"ט ראשון). 'הכל יודוך' עד 'תתברך צורנו' בניגון שבת. ומשם והלאה עד העמידה ממשיכים בניגונים של יום טוב ראשון של פסח.

אופן 'יודי שליטי'. את סוף האופן מ'יודי נותן' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אלה וכאלה', גאולה 'ברח דודי אל שאנן' (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא. בכמה מחזורים נדפסו בתחתית עמודי פיוטי שביעי של פסח).

פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעה נא' נאמרים בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד לקדיש שלפני קריאת מגילה במועד, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב', וממשיך בו ואומר קדיש 'תתקבל'.

לפני הוצאת ספר תורה קוראים 'שיר השירים' בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. אחר קריאת המגילה, קדיש יתום.

חלקו הראשון של קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון שבת וחלקו השני – בניגון פסח.
 'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.
 מתחילים את ההפטרה מ'היתה עלי יד', ומסיימים: 'נאום ה'.
 באחרונה שבברכות ההפטרה אין מזכירים ענין פסח.
 בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן פסח אומרים: זֶה קֶרְבַּן שֶׁבֶת וְקֶרְבַּן יוֹם חַג הַמַּצּוֹת כְּאָמֹר.
 בחזרת הש"ץ של מוסף, שתי הברכות הראשונות ושלש האחרונות נאמרות בניגון שבת.
 קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.
 במנחה קורא הכהן עד 'אני ה' א-להיכם' שלפני 'אל תפנו'.
 אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.
 במוצאי שבת מזמרים 'לדוד ברוך', אין אומרים 'ויהי נועם', סופרים את העומר לפני 'ויתן לך' ומבדילים בבית הכנסת כבכל מוצאי שבת.

ליל שביעי של פסח

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו לפני ברכו'.
 אומרים מערבות 'אורי וישעי' (במחזורי אשכנז המובהקים).
 בברכת 'אמת ואמונה' נאמר הקטע מ'המעביר בניו' עד 'לך ענו שירה' בנעימה מיוחדת.
 בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'מתי אבוא'. [במחזורי רעדעלהיים-באזל, עמ' 18 שורה אחרונה, יש להחליף נוסח הצנוורה (על צְרִי עֶשֶׂר נְנָעִים עוד יְחַמֵּשׁ, תִּהְיֶה נְבִיחָה בְּכַבֵּן גְּדוֹל לְשִׁמְשׁ), בלשון הפייטן: על אָדָם עֶשֶׂר נְנָעִים עוד יְחַמֵּשׁ, תִּהְיֶה נְבִיחָה רֹמִי לְשִׁמְשׁ].
 אחר ברכת 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'.
 קידוש בלא 'שהחינו'. ספירת העומר. 'עלינו'. 'יגדלי בניגון יום טוב.

שחרית שביעי של פסח

'אדון עולם' נאמר בניגון 'אדיר הוא'; 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב; הלל הגדול בפסוקי דזמרה – בניגון 'אדיר הוא'.
 הש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא פותח ב'האל-בתעצמות'.
בארץ ישראל: את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי הקדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'.
בתוך לארץ: בניגון 'אדיר הוא' אומר הוא את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש.
 אומרים יוצר 'ויושע שושני'. [במחזורי רעדעלהיים-באזל, יש לתקן בסוף הפיוט בעמ' 40 שורה 3: 'נא שית אָדָם', במקום 'נא שית אויביך'.]
 אין אומרים אופן. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אי פתרוסי'

הש"ץ אומר בנעימה מיוחדת את כל הקטע מ'מצרים גאלתנו', ובניגון ברית מילה מ'שירה חדשה' עד סוף ברכת 'גאל ישראל'.

אין אומרים גאולה.
קרובות בחזרת הש"ץ 'אותותיך ראינו' (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא).

[במחזורי רעדעלהיים-באזל, יש לתקן בפיוט 'שבטי י-ה', עמ' 62 שורה 7: בְּמַלְכוֹת זְדוּן, במקום בטופלי שקר; בפיוט 'אמרו לאלקים', עמ' 65 שורה 8: הִכִּינוּ, במקום הִכִּינוּ; בפיוט 'ארבעה נקראו', עמ' 72 שורה 10: לְאָדָם יעשה כלה, במקום לאויביו יעשה כלה; בפיוט 'שם יקרא', שם, שורה לפני הסוף: בְּאָדָם יתן נקמתו, במקום באויביו יתן נקמתו. בסילוק 'חסדי ה' אזכיר', הקטע המתחיל 'חסדי ה' כי לא תמנו', עמ' 76, שובש מאוד בידי הצנזורה. נוסח הפייטן מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת].

בפיוט 'אילי הצדק ידועים' אומר הש"ץ סוף כל קטע בנעימה ידועה. הקהל מצטרף אל הש"ץ באמירת חצאי הפסוקים שבסוף כל קטע. בקטע האחרון, 'שם יקרא', פותח הש"ץ ב'ציון יקנא', ואומרו עד הסוף בניגון נבחר. ומסיימים חזן וקהל ביחד את הפסוק האחרון בניגון של הפסוקים.

בארץ ישראל: ברכת כהנים נאמרת בניגון הקדיש לפני 'ברכו' של 'מתנת יד',
ובחוץ לארץ: בניגון 'אדיר הוא'.

קדיש 'תתקבל' אחר הלל נאמר בניגון נבחר.

קריאת התורה

הוצאת ספר תורה והכנסתו בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים.

רביעי וחמישי הן עליות חשובות.

בקריאת רביעי, שלשת הפסוקים המתחילים 'ויסע', 'ויבא', 'ויט' נקראים בהרמת קול, ובמילה האחרונה לפני כל אחד מהפסוקים האלה, הקורא מאריך בנגינה. גם המחצית השנייה של הפסוק האחרון, מן 'ויאמר מצרים', נאמרת בהרמת קול.

בקריאת חמישי בפסוק האחרון, המילים 'מיכל המחלה', נקראים בהרמת קול. 'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

בארץ ישראל

על הכל' בהוצאת ספר תורה נאמר בניגון.
ב'מי שברך' לעולי התורה אומרים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו'.
הרב הוא חיוב לעלות לתורה וכן מכובד בגלילת ספר שני, משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

מתנת יד

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה.
לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל או חזן ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד'. ואחר כך או חזן הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוות שכל אחד קיבל על עצמו

בארץ ישראל

לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים נאספות אחר החג ונשלחות (ליעדן).
 אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים לאומרו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בשעת אמירת 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

מוסף שביעי של פסח

'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים.
 הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.
 ברכת כהנים נאמרת בניגון 'מתנת יד'.
 קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

בחוף לארץ

מוסף

ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מנחה של יום טוב

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

שמיני של פסח בחוף לארץ

ליל שמיני של פסח

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערבות 'אמונת אמן'. (במחזורי אשכנז המובהקים). אחר ברכת 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. קידוש בלא 'שהחיינו'. ספירת העומר. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית שמיני של פסח

'אדון עולם', הלל הגדול בפסוקי דזמרה וקדיש שאחר קריאת התורה, נאמרים בניגון 'אדיר הוא'.
 בשחרית פותח הש"ץ באמירת 'הגבור לנצח' ולא 'הא-ל בתעצומות'. את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי קדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים לעילא ולעילא.
 אומרים יוצר 'אתה הארת'. אין אומרים אופן. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מיעל הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אי פתרוס'.

שמיני של פסח בחוץ לארץ

קרובות בחזרת הש"ץ 'אימת נוראיתך'. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). אין אומרים את הקטע המתחיל 'בעטותו קנאה' ולא את 'א-ל נאי שאחריו'. בפיוט 'אצולים מפרך סונים' אומר הש"ץ סוף כל קטע בנעימה ידועה. הקהל מצטרף אל הש"ץ באמירת חצאי הפסוקים שבסוף כל קטע. בקטע האחרון, 'מלכות עד', פותח הש"ץ ב'אז יהפוך', ואומרו עד סוף בניגון נבחר. ומסיימים חזן וקהל ביחד את הפסוק האחרון בניגון של הפסוקים. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון נבחר. הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם', כנהוג בימים נוראים. 'על הכל' בהוצאת ספר תורה נאמר בניגון. 'במי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'. הרב הוא חיוב לעלות לתורה וגם מכבדים אותו בגלילת ספר השני משום ברכת 'מתנת יד'.

מתנת יד ומוסף

'מתנת יד' - ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל. 'אשרי' תחילתו וסופו, וכן הכנסת ספר תורה בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'מתנת יד'. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מוצאי פסח

במוצאי פסח מאריכים ביותר ב'והוא רחום' ו'ברכו', ומכניס אותו: 'ברכו של חמץ' ('חמצדיגען ברכו'). לאחר קדיש 'תתקבל' סופרים את העומר ומבדילים בתוך בית הכנסת לפני 'עלינו'.

אסרו חג של פסח

אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.

פרקי אבות

בשבתות בין פסח ושבעות שונים מידי שבת אחר מנחה פרק אחד; בין שבעות וי"ז בתמוז שונים מידי שבת שני פרקים. אחר י"ז בתמוז אין שונים פרקים כלל. לאחר הפרקים אומרים קדיש יתום.

פרשת קדשים

'לכה דודי' נאמר בניגוני שבתות רגילות ולא בניגון ספירה. בשחרית אין אומרים 'זולת'.

מחציתו הראשונה של הקדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד לחדש ניסן, ומחציתו השניה – בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מפטירים 'ואתה בן אדם התשפט'.
 אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל.
 מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אייר יהיה ביום הרביעי וביום החמישי". הקהל אינו חוזר על ההכרזה, אלא אומר תיכף 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'הלכה ותוספות', וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.
 קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.
 במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.
 אחר מנחה מתחילים לשנות פרקי אבות, ובשבת זו שונים פרק ראשון.

אייר

ראש חדש אייר

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון 'לכה דודי' של ימי הספירה. 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון יום חול.

תקופת האבלות

מנהגי אבלות של ימי הספירה מתחילים ביום ב' אייר ונמשכים עד ערב שבועות, בהפסקת יום ל"ג בעומר.
 נישואין בימי הספירה אסורים עד ערב שבועות, מלבד ר"ח אייר ובי"ח בו הוא ל"ג בעומר.
 'לכה דודי' בשבתות שבין ראש חדש אייר וחג השבועות נאמר בניגון המיוחד לימי הספירה.
 אחר ראש חדש אייר אומרים מידי שבת זולת אחד. אומרים את נוסח 'אמת וציב' הרגיל והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בנעימת עצב, וכן אומרים בנעימה את תחילת הזולת וסופו.

פרשת אמור

זולת 'אזכרך דודי'.
 בימי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'.
 אחר מנחה שונים פרק ב' של אבות.

תעניות שני וחמישי שני – בה"ב

תעניות שני וחמישי שני של אייר מנהגן כמו בתעניות בה"ב של חודש מרחשון.

פרשת בהר

זולת 'אחרי נמכר'.

[בזולת בחרו 'מי כמכה', יש להחליף את נוסח הצנזורה (נקמת דם עגומות), בלשון הפייטן : נְקַמְתִּי מֵאֵת הָאוֹמוֹת].

אחר מנחה שונים פרק ג' של אבות.

פסח שני

אומרים תחנון כרגיל.

פרשת בחקתי

זולת 'אתה אלקים'.

לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון : "יעמוד מי שירצה".

בתוכחה הקורא מנמיד את קולו מהפסוק 'ואם לא תשמעו עד 'ואז ירצו את עונם' ומרים את קולו בפסוק 'וזכרתני', מנמיד בפסוק 'והארץ' ומרים מ'ואף גם זאת' עד סופו.

אחרי עלייתו, עושים לו 'מי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף לימי שברך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו.

בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים : "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב' י, יב (ולא שלש מילים : "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו.

קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר משום סיום הספר.

הקריאה למפטיר מתחיל מ'וכל מעשר בקר'.

במנחה אומרים 'צדקתך'.

אחר מנחה שונים פרק ד' של אבות.

ל"ג בעומר

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.

אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה אומרים.

אין האבל עובר לפני התיבה בכל התפילות, אף לא ל'אשרי' ו'למנצח'.

נמנעים מלהשתתף בהילולות לציון פטירת רשב"י ושאר צדיקי עולם.

פרשת במדבר

זולת 'אלקים אל דמי לך'.

קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר משום ברכת החדש.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל.

מברכים חודש סיון. השייך נוטל ספר תורה בידו ומכריז : "ראש חדש סיון יהיה ביום הששי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח

הקצר, והשייץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון שבועות (תחילת 'אקדמות'), וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.
במנחה קריאת התורה מסתיימת ב'בן אהרן הכהן' לפני 'ויפקד'.
אחר מנחה שונים פרק ה' של אבות.

סיון

ראש חדש סיון

בחזרת השייץ של מוסף ראש חדש, השייץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון תחילת 'אקדמות', וממשיך בניגון יום חול.

שבת לפני שבועות פרשת נשא – 'שווארץ שבת' (שבת זכרון קהילות אשכנז שחרבו בגזירות תתנ"ו)

אומרים אהבה 'אותך כל היום' (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת), נוסח 'אמת ויציב' הרגיל, ובשבת זו אין השייץ משמיע 'על הראשונים' בנעימה, אך מסיימו בניגון שבת, זולת 'אלקים באזנינו' בניגונו המיוחד. [בזולת בחרו 'פני ה', יש להחליף את נוסח הצנזורה בלשון הפייטן: פְּנֵי ה' שִׁפְכֵי לַבַּיִת לְאַבְרָם, לְנִקְוֹם נְקַמְתָּךְ וְשִׁפִּיר חַצְיוֹ מִדָּם, צוֹרְרֵינוּ תֹאכַל].

כהן קורא עד 'בן אהרן הכהן' לפני 'ויפקד'.

רביעי נחשב לעליה חשובה, בגלל קריאת ברכת כהנים שבסופה.

בברכת כהנים, הקורא מאריך בנגינה במילים 'אמור להם' וקורא את שלשת הפסוקים של ברכת כהנים בהרמת קול.

לאחר אמירת 'יקום פורקן' מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבוד'. תחילה קורא השייץ כנהוג בכל שבת את ההזכרה של שלושת הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי הקהילות בגזירות תתנ"ו, גזירות ק"ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המחלקים את קריאת ההזכרות, דהיינו שמלבד השייץ אומר אחר עמו חלק מסדר ההזכרה בזמן שהשייץ אומר את חלקו.

אחרי 'אשרי', הקהל עומד על רגליו והשייץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים' והקהל אומר עמו בלחש. הנוסח הנכון הוא: **וַיִּנְקָוּם פְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ נְקַמְתָּ דָם עֲבָדֶינוּ הַשְּׂפוּךְ** (הנוסח המודפס קוצר בידי הצנזורה). השייץ נוטל את ספר התורה וממשיך בניגון של 'אב הרחמים' 'יהללו'.

במוסף אומרים את הקדושה בניגון, כדי להבדיל בין שבת זו לשבת חזון. קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך השייץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

אחר מנחה שונים פרק ו' של אבות.

ערב שבעות

בשחרית אין אומרים 'למנצח'.
מחליפים את הפרוכת, המעילים, כיסויי עמוד החזן והבימה במיוחדים לחג, ומשאירים אותם עד מוצאי החג.

עשבים ואילנות

לקראת יום טוב של שבעות, מקשטים את בית הכנסת, ומעמידים בו ענפי אילנות סרק.
ילדים קולעים מחרוזות בשלל צבעים מפרחים ריחניים (שנלקטו ממקומות שאין בהם חשש גזל), מעטרים במ את ארון הקודש והבימה ומקשטים במ את פתחי בית הכנסת ובתי המגורים.
לעיטור ספרי התורה יש הקולעים כתרים מפרחים צבעוניים ומניחים אותם על ספרי התורה במקום כתרי הכסף ורימוני הכסף.
רבתינו הקפידו שלא לבטל מנהג קדמונים זה, לשמחת הרגל ולכבוד התורה.

נוסחי תפילה בחג

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'.
במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: 'שׁוֹכֵה עֲלֵינוּ (ולא 'אלינו').

ערבית ליל שבעות

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
אומרים מערבות 'וירד אביר' (כל פיוטי שבעות דידן הם גם במחזורי פולין-ליטא).
אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'.
קידוש לפני 'עלינו'.
'גדלי בניגון יום טוב.

תיקון ליל שבעות – 'שבעות לערנען'

נעורים כל הלילה ולומדים בחבורה את סדר 'תיקון ליל שבעות'.
ילדים גדולים משתתפים בלימוד זה.
בני החבורה יושבים סביב שולחן ובראשם הרב. כל אחד מהנוכחים, לסירוגין לפי סדר הישיבה, קורא בקול רם קטע מהתיקון, ושאר בני החבורה אומרים עמו בלחש. כשגמר הראשון את הקטע שלו, מתחיל היושב לימינו בקריאת הקטע הבא. וכן הלאה עד הסוף. הואיל והקטעים מרובים הם, חוזר כל אחד לקרוא בהגיע תורו כמה פעמים.

חלק התורה נקרא בטעמי המקרא, חלק הנביאים – בנגינת ההפטרה, חלק הכתובים – בנגינת המגילות או נגינת אמירת תהלים, וחלק המשניות – בניגון לימוד תורה שבעל פה.

באמירת עשרת הדברות נוהגים לעמוד, ויש המקדימים לעמוד כמה פסוקים לפני כן, שלא להבדיל בין דברי תורה.

אָבֵל אומר קדיש יתום בסיום התורה, וכן בנביאים וכן בכתובים. אחר גמר כל סדר משה סדרי משנה אומרים 'ר' חנניא בן עקשיא' וקדיש דרבנן.

בארץ ישראל: במגילת רות יש האומרים רק את ג' הפסוקים הראשונים וג' הפסוקים האחרונים, מפני שבארץ ישראל קוראים את כולה בשחרית.

פסוקי מגילת איכה נאמרים בלחש. מזמורי התהלים נאמרים לסירוגין פסוק בפסוק.

יש מרבתינו שנמנעו מלומר את התחינות הקבליות והתפילה על תיקון כרת שבסוף הלימוד.

בכמה קהילות בגמר הלימוד נהגו לומר 'יגדל' ו'אדון עולם' בנגונים מיוחדים. במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין לימוד תורה שבכתב לתורה שבעל פה.

שחרית שבועות

'אדון עולם' נאמר בניגון תחילת 'אקדמות'. אחד המתפללים אשר ישן בלילה אומר את הברכות בקול רם מ'על נטילת ידים' עד 'גומל חסדים טובים' וגם את ברכות התורה, ומכוין להוציא את המכוונים לצאת.

'ברוך שאמר' נאמר בניגון יום טוב.

ש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הא-ל-ל בתעצומות'.

בארץ ישראל: את הברכה החל מ'א-ל-ל ההודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי הקדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'.

בחוצ' לארץ: בניגון תחילת 'אקדמות' אומר הוא את הברכה החל מ'א-ל-ל ההודאות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש.

אומרים יוצר 'אדון אמנני' (צורת אמירתו וניגונו כמו ביו"ט ראשון של פסח), אופן 'ועתה בניס'. את סוף האופן מ'דרכי' עד 'וצורים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. הקהל ממשיך מ'ישמרו' עד 'קדושו' והש"ץ חוזר על כך באותו ניגון. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנכי שמעת'. [במחזורי רעדעלהיים-באזל, יש לתקן בזולת זה, עמ' 42 שורה 10: ׀׀׀׀, במקום: ׀׀׀׀].

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אורח חיים' (במחזורי פולין-ליטא הן הקרובות לשחרית יום ב' דשבועות). אומרים 'א-ל-נא'. [במחזורי רעדעלהיים-באזל, יש לתקן בפיוט 'שעשוע יום יום', עמ' 57 שורה 1: הָׁהָה, במקום: הָׁהָה; ושם שורה 12, אָנִי, במקום: אָנִי; ובפיוט 'תוכחת אהב', עמ' 62 שורה 14: בְּהַזְיָדָם, במקום: בְּהַזְיָדָם. בסדר 'אלוף מסובל', הקטע המתחיל 'תעתועים המה', עמ' 59, שובש מאוד בידי הצנזורה, נוסח הפייטן מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת].

בסוף הסילוק הש"ץ מתחיל בנעימה מ'חילי מעלה'.

ברכת כהנים של שחרית נאמרת בניגון תחילת 'אקדמות'.

בתוך לארץ הלל	בארץ ישראל הלל ומגילה
יהודי ויאנא שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות. קדיש 'תתקבלי לאחר הלל בניגון נבחר.	פסוקי יהודי ויאנא ה' הושיעא נא נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות. קדיש 'תתקבלי נאמר בניגון מיוחד ליום קריאת המגילה, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'יאנא ה' הצליחה נא ובאותו ניגון מסיים השייץ את הברכה החל מ'כי לך טוב להודות', ובו ממשיך ואומר קדיש 'תתקבלי לפני הוצאת ספר תורה קוראים 'רות' בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. אחר הקריאה אומרים קדיש יתום.

אקדמות וקריאת התורה

הוצאה והכנסה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים.

בארץ ישראל: יעל הכלי נאמר בניגון.

'אקדמות' אומרים אחר קריאת פסוק ראשון בתורה. העולה לתורה אינו אומר 'אקדמות' כלל, לא את חרוזי השייץ ולא את חרוזי הציבור, משום הפסק ברכה שלו. על פי גדולי פוסקי אשכנז ראוי לקרוא בתורה להימנע מאמירת 'אקדמות' בעצמו, ולהניח לאיש זולתו לאמרו, שהוא כדמות המתורגמן. אין אומרים 'ארכי'.

בקריאת עשרת הדברות נוהגים לעמוד, ויש המקדימים לעמוד כמה פסוקים לפני כן.

עשרת הדברות קוראים בטעם עליון. כשאומר הקורא את המילה 'לאמר' שלפניה, מאריך בנגינה, וכן מאריך בכל מילה אחרונה של שמונה הדברות האמצעיות, היינו במילים 'מצותי', 'לשוא' (השני), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר'. אך אינו מאריך לא בדברה הראשונה ולא בדברה האחרונה. להפטר קוראים את הרב.

חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר. 'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

בארץ ישראל

ב'מי שברך' לעולי התורה אומרים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו'. מכבדים את הרב בגלילה משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

מתנת יד

הרב הוא השייץ עד סוף הכנסת ספר תורה.

בארץ ישראל

לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוחז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוחז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוות שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).
 אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים לאומרו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בשעה אמירת 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

מוסף שבועות

'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים.
 הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.
 בחזרת הש"ץ אומרים את אזהרות 'אתה הנחלת'. [במחזורי רעדעלהיים-באזל, יש לתקן באזהרות, עמ' 101 שורה 9: מְלָה, במקום: מְלָה; שם, עמ' 103 שורה 3: מְמִי, במקום: מְמִי; שם, עמ' 108 שורה 10: קְמַחָת, במקום: קְמַחָת; עמ' 110 שורה 3: הַפְּרוּס, במקום הַפְּרוּס].
 אחר האזהרות הש"ץ אומר 'אז שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתבו'.
 ברכת כהנים בניגון 'מתנת יד'. קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתני הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בתוך לארץ

ערבית ליל שני של שבועות

שרים 'מה טובו לפני ברכו'.
 אומרים מערבות 'א-ל אלקים ה''.
 בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אשריך ישראל'.
 אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'.
 קידוש עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית יום שני של שבועות

'אדון עולם', ברכת כהנים של שחרית, 'הודו' ו'אנא' שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'.
 הש"ץ מתחיל בנעימת יום טוב 'הא-ל בתעצומות'.

בתוך לארץ

את הברכה החל מ'א-ל-הוודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי קדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים לעילא ולעילא.

אומרים יוצר 'אילת אהבים', אופן 'ועתה בנים'. את סוף האופן מ'דרכי' עד 'יצורים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. הקהל ממשיך מ'ישמרו' עד 'קדושו', והש"ץ חוזר על כך באותו ניגון. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנכי גדול בנועדים'. (במחזורי אשכנז המובהקים).

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ארץ מטה ורעשה' (במחזורי פולין-ליטא הן הקרובות לשחרית א' דשבועות).
אומרים 'א-ל-נא'.

בסדר המתחיל 'ובכן ה' קנני ראשית דרכו', השמיטו המדפיסים כמה שורות בקטעים המתחילים באותיות ע"ן עד ר"יש. נוסח הפיוט המלא מופיע בקובץ 'פיוטים וסליחות', תדפיס של 'מכון מורשת אשכנז'.

ברכת כהנים של שחרית, 'הודו ויאנא' שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד ליום קריאת המגילה, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'יאנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב' וממשיך בו ואומר קדיש 'תתקבל'.

מגילה וקריאת התורה

לפני הוצאת ספר תורה קוראים מגילת רות בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. בקהילות בהן נהגו לקרוא מתוך חומשים מודפסים, אין מברכים שום ברכה. אחר הקריאה, קדיש יתום. הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב.
יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם', כנהוג בימים נוראים.

על הכלי נאמר בניגון.

ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'.

הרב הוא חיוב לעלות לתורה משום 'מתנת יד'.

מכבדים את הרב בגלילה משום 'מי שברך' של 'מתנת יד' (סדר ומנהגי מתנת יד מובא בלוח המקביל לבני ארץ ישראל).

מוסף יום שני של שבועות

'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים.

הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.

בחזרת הש"ץ אומרים את האזהרות 'אזהרת ראשית'. אחר האזהרות אומר הש"ץ 'אז שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתבו'.

ברכת כהנים נאמרת בניגון 'מתנת יד'.

קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מוצאי יום טוב

במוצאי יום טוב אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. הבדלה. ברכת הלבנה.

אסרו חג

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין נופלים אפים ואין אומרים 'למנצח'. אומרים 'א-ל ארך אפים' לפני קריאת התורה, בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון. למחרת אסרו חג עד סוף שבעת ימי התשלומים אומרים תחנון.

פרשת בהעלתך

את פסוקי המסעות קוראים בניגון מיוחד. חמישי קורא עד 'ויסעו', ששי – עד 'את רוחו עליהם'. אחר מנחה שונים פרקים א'-ב' של אבות.

פרשת שלח

לוי קורא עד 'יכל נוכל לה', שלישי – עד 'מאד מאד', רביעי – עד 'את כל הארץ', חמישי – עד 'ריח ניחח לה', ששי – עד 'הגר אתכם'. אחר מנחה שונים פרקים ג'-ד' של אבות.

פרשת קרח

שלישי קורא עד 'ביד משה לוי'. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון נבחר מחמת ברכת החודש. אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל. מברכים חודש תמוז. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש תמוז יהיה ביום השבת הבא עלינו לטובה ולמחרתו ביום הראשון". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'לכה דודי' של בין המצרים, וממשיך בו בתחילת 'אשרי'. במנחה, לוי עד 'לחקת עולם'. אחר מנחה שונים פרקים ה'-ו' של אבות.

תמוז

פרשת חוקת – א' דראש חדש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.

לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'יעלה ויבא'.

בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישירים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר של שבת וראש חדש 'אלקינו אלקים אמת', אופן 'לך אלים' בניגון, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמונתך אמת'.

חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ראש חדש.

'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חדש, אומרים: 'זה קרבן שבת וקרבן ראש ה'חדש פאָמור'.

בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יזרח'.

'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'האל-הקדוש' – בניגון יו"ט, עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת, עד 'זה קרבן שבת', ומ'וקרבן ראש חדש כאמור, ובראשי חדשיכם' ממשיך בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקינו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יו"ט, 'לששון ולשמחה' עד 'עון' – בניגון 'לכה דודי' של בין המצרים. 'כי בעמך' עד סוף העמידה בניגון שבת.

קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר.

אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

אחר מנחה שונים פרקים א'–ב' של אבות.

במוצאי שבת אין האבל עובר לפני התבה.

קודם תפילת העמידה של ערבית מכריזים: 'ראש חדש'.

פרשת בלק

אחר מנחה שונים פרקים ג'–ד' של אבות.

פרשת פינחס

אחר מנחה שונים פרקים ה'–ו' של אבות.

שבעה עשר בתמוז

ביום זה מתחיל הש"ץ לנגן את ניגוני התפילה המיוחדים לבין המצרים (ראה להלן). עוטפים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה.

אומרים סליחות בחזרת הש"ץ בברכת 'סלח לנו' אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. את הפזמון 'שעה נאסר' אומר הש"ץ בנעימה מיוחדת. אחר אומרו את החרוז הראשון חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר החרוזים, והקהל עמו בקול נמוך. בסופו חוזר הקהל לומר את הקטע הראשון בקול רם ובנעימה.

לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. יש מקומות שהש"ץ מסיימו בניגון 'שומע תפלה'.

'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתענית ציבור בשאר ימות השנה.

אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. הש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.

לפני הוצאת ספר תורה אומרים 'א-ל ארך אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר'. במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר".

'עננו'. 'שים שלום' במקום 'שלום רב'. 'רבון העולמים' של תענית.

בארץ ישראל: הכהנים עולים לדוכן.

אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא 'שומר ישראל'.

אחר קריאת התורה של מנחה מחזירים לספר התורה את המעיל הרגיל.

בין המצרים

הש"ץ אומר 'אדון עולם' בניגון מיוחד לימי חול של בין המצרים, ומשפיל קולו במילים: 'ה' לי ולא אירא', וכן משפיל את קולו במילים 'על נטילת ידים', 'מלך מהולל בתשבחות', 'אמן ואמן'.

את הסיום 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' אומר בניגון טעמי איכה.

בחזרת הש"ץ של שחרית ומנחה יורד הניגון במילים: 'מגן אברהם', 'מחיה המתים', 'יקרא זה אל זה ואמר', 'לעומתם ברוך יאמרו'. את ברכת 'ולירושלים עירך' כולה אומר בניגון ידוע של קינות, ואת חתימת הברכה – בניגון טעמי איכה. גם בסוף שלוש הברכות האחרונות משפיל את קולו, אולם במלה אחרונה של רצה ו'שים שלום' דהיינו 'לציון' ו'בשלום', שוב מגביה את קולו.

בשני וחמישי, בתחנון, ב"ה' אל-הי ישראל", את הקטעים שנאמרו בקול מסיימים בהשפלת קול. אומרים 'א-ל ארך אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר'. הש"ץ משפיל קולו בסוף חצי קדיש שאחר קריאת התורה.

במנחה של ערב שבת וערב ראש חדש, בה אין אומרים תחנון, נעימת חזרת הש"ץ היא כבכל ימות השנה.

פרשת מטות

'לכה דודי' נאמר בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים. בשחרית אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל. הש"ץ אומר בנעימת עצב ידועה 'על הראשונים' עד 'זולתך'. אומרים זולת 'אל א-ל חי ארנן', תחילתו וסופו נאמרים בנעימה.

[בזולת בחרו 'הונוני מוני', יש להחליף את נוסח הצנזורה (בהדודי תער גלב), בלשון הפייטן: על עסקי צון צלב].
משבת זו והלאה, אין שונים פרקי אבות אחר מנחה.

פרשת מסעי

לכה דודי' נאמר בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים.
בשחרית אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל. הש"ץ אומר בנעימת עצב ידועה על הראשונים' עד 'זולתך'. אומרים זולת 'אריות הדיחוי', תחילתו וסופו נאמרים בנעימה. [בזולת בחרו 'מלך עז', יש להחליף את נוסח הצנזורה (ללא אלהים סוגדים), בלשון הפייטן: לבול עץ סוגדים ובחרו המתחיל 'קבצו עלי' להחליף 'אהלי כוש' בלשון הפייטן: 'אָהֲלֵי אֲדוֹם'].
בקריאת התורה כהן קורא עד 'ויחנו שם'.
את פסוקי המסעות קוראים בניגון מיוחד.
בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: **חֶזֶק וְנִתְחַזַּק**, כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"). העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו.
מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מחמת סיום הספר וברכת החודש.
הקריאה למפטיר מתחילה מ'כאשר'.
אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל.
מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אָב יהיה ביום השני". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: "יחדשהו", בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו בניגון 'אלי ציון', וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

מנחם אב

ערב ר"ח אב

מסירים את הכתרים והרימונים מעל ספרי התורה.

ר"ח אב

חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לר"ח אב. באותו ניגון אומר הש"ץ במוסף את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' ומשם ממשיך בניגון חול.

שבת חזון – 'שווארץ שבת'

לובשים בגד חול בשבת חזון כדי לעשות היכר לאבלות, והקפידו על כך גדולי הפוסקים רבותינו שבאשכנז. אם בלבוש חליפה של חול כבר נעשה היכר, ניתן ללבוש את כל השאר – כובע, כתונת, נעלים – של שבת.

'לכה דודי' נאמר בניגון 'אלי ציון', וממשיכים בה באמירת 'מזמור שיר ליום השבת' ויהי מלך'. הפסוק האחרון, 'עדותיך נאמנו', נאמר בניגון שבת. יש נוהגים שש"ץ אומר 'מגן אבות' בניגון עצוב מיוחד.

בשחרית אומרים 'אדון עולם' בניגון יום הכפורים ומסיימים בקול נמוך כל חרוז שבו סוף ניגון. 'ברוך שאמר' נאמר בניגון פשוט. אין מאריכים ב'הכל יודוך' וביא-ל אדון'. הש"ץ אומר את הקטע מ'לא-ל אשר שבת' עד 'ביום שבת קדש' בניגון מיוחד של עצב, ובישמך ה' אלקיננו חוזר לניגון שבת.

אומרים אהבה 'אותך כל היום' (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת), נוסח 'אמת ויציב' הרגיל, ובשבת זו אין הש"ץ משמיע 'על הראשונים' בנעימה, אך מסיימו בניגון שבת, ומתחיל זולת 'אלקים באזנינו' בניגון המיוחד. [בזולת בחרו 'פני ה', יש להחליף את נוסח הצנזורה, בלשון הפייטן: פני ה' שפכי לבך לאפדך, לנקום נקמתך ישפיר חציו מדם, צורתינו תאכל וכו'].

בקריאת התורה מתחילים לקרוא ללוי מהפסוק 'איכה אשא', בניגון הרגיל ולא בניגון איכה.

חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לשבת חזון. הרב קורא את ההפטרה בניגון 'איכה', ומפסוק 'לכן נאם האדון' – בניגון טעמי ההפטרה. את הפסוק האחרון של ההפטרה אומר הקהל בקול רם, ואחר כך המפטיר.

לאחר אמירת 'יקום פורקן', מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבנד'. תחילה קורא הש"ץ כנהוג בכל שבת את ההזכרה של שלושת הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי הקהילות בגזירות תתנ"ו, גזירות ק"ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המפצלים את ההזכרה, דהיינו שמלבד הש"ץ אומר אחר עמו חלק מוגדר של סדר ההזכרה בזמן שהש"ץ אומר את חלקו.

אחרי 'אשרי', הקהל עומד על רגליו והש"ץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים' והקהל אומרו עמו בלחש. הנוסח הנכון הוא: **וַיִּנְקֹם בְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ נְקַמְתָּ דָם עֲבָדֶיךָ הַשְּׁפוּךְ** (הנוסח המודפס שובש בידי הצנזורה). הש"ץ נוטל את ספר התורה וממשיך בניגון של 'אב הרחמים' 'יהללו'.

בקדושת מוסף אומר הש"ץ את הקטע 'והוא ישמיענו' עד 'כתוב לאמר' בניגון חצי הקדיש שאחר קריאת התורה.

במוצאי שבת מבדילים בבית הכנסת ואף נותנים לנערים לשתות כבכל מוצאי שבת, אך רק לקטנים שאינם יודעים להתאבל על ירושלים (עד כבני עשר או אחת עשרה).

'שיר המעלות' אחרי הבדלה נאמר בלי ניגון.

ליל תשעה באב

במנחה של ערב תשעה באב, נעימת חזרת הש"ץ היא כבכל ימות השנה. מהפכים את הפרוכת, המפות והכיסויים (ואין מסירים אותם), אך מסירים את החלק העליון והנפרד של הפרכת ('כפורתי'). עוטפים את ספר התורה במעיל שחור.

אין אומרים 'שיר המעלות' וחצי קדיש לפני ערבית אף כשמתפללים אחר צאת הכוכבים.

מכבים את רוב האורות לפני 'והוא רחום'.

ש"ץ מתפלל בלי עטיפת טלית.

מתפללים בקול נמוך דרך אבל, וכל מה שהש"ץ אומר בקול יש לו ניגון ידוע מיוחד לתשעה באב, עצוב ונמוך מאד.

יש עומדים בתפילה עד אמירת 'איכה'.

אחר שמונה עשרה אומרים קדיש שלם בלא 'תתקבל'.

הקורא והש"ץ יושבים על מדרגה שלפני ארון הקודש, והקהל על הקרקע או על מושבים נמוכים.

הקורא מברך על המגילה. בכל פרק ופרק מרים הקורא קולו יותר מקודמו.

כשמגיע החזן לפסוק 'השיבנו', מקדים הקהל ואומר בקול רם, וחזן חוזר עליו, ואומר 'כי אם' עד 'עד מאד', וחוזר הקהל לומר את הפסוק 'השיבנו' ואחריו החזן.

ש"ץ אומר את הקינות בקול ובניגוניהם, והציבור אומרן עמו בקול נמוך.

מדלגים את הקינה השניה, 'בליל זה יבכו'.

אחר הקינות עומדים ואומרים 'ואתה קדוש' בקול נמוך. קדיש שלם בלא 'תתקבל'. 'עלינו'.

יוצאים מבית הכנסת בלי אמירת שלום.

שחרית בתשעה באב

אחת מחמש ההשכמות.

התפילה כולה נאמרת בקול נמוך דרך אבלות, וכל מה שהש"ץ אומר בקול יש לו ניגון ידוע מיוחד לתשעה באב, עצוב ונמוך מאד. אין הש"ץ משמיע את ניגוני בין המצרים.

סדר ברכות השחר הוא כבכל יום ואין משמיטים מהן את ברכות 'שעשה לי כל צרכי' ו'עוטר ישראל'.

בחזרת הש"ץ אומרים את הקרובות 'אביד', והש"ץ אומר 'עננו'.

הש"ץ אומר 'או"א ברכנו' אבל אין הכהנים עולים לדוכן.

אחר שמונה עשרה, חצי קדיש. אומרים 'א-ל ארץ אפים'.

עולים לתורה בלא טלית, ומברכים את ברכת התורה בקול עצוב. לפני ברכת התורה מברכים בלחש את ברכת: 'ברוך דיין האמת', ויש המברכים אותה בשם ומלכות.

קוראים בתורה בקול נמוך ועצוב בלא טעמים. אין מברכים את העולים ב'מי שברך', ואין הם אומרים 'יישר כח' למכבדם לעלות.

לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'יעמוד מפטיר'.

קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בנעימת עצב.

את ההפטרה בשחרית אומרים בקול בכי בלא טעמים (אף לא בטעמי איכה), כמו בקריאת התורה. 'יהללו'.

יושבים על הקרקע ואומרים קינות, והש"ץ יושב על מדרגה שלפני ארון הקודש.

כל קינה וקינה נאמרת בקול מתחילתה ועד סופה, בניגונים נבחרים עצובים, על ידי אנשי הקהל, בזה אחר זה, כל אחד בתורו קינה אחת או יותר. יש קינות שיש להן ניגון מיוחד, והשאר בניגוני קינה רגילים.

יש קהילות בהן הש"ץ מקונן את י"ז הקינות הראשונות. הקהל אומר כל קינה בקול נמוך יחד עם המקונן בקול רם. מדלגים את הקינה 'ארזי הלבנון', ואומרים במקומה 'אלי ציון' בניגונה הידוע, בישיבה. אחר 'אלי ציון' מתחילים לומר את הציונים. הציון השני נאמר על ידי החשוב שבקהל.

[ספר הקינות של רעדלהיים מלא שיבושים ונציין כמה מהם. בקינה מספר י"ט המתחילה 'אז במלאתי יש חסרון ניכר לפני יוהן לשלש' וצריך לגרוס 'הן לאחד אני ולשלשה וששים ואחת ולשנים עשר ולשבעים ואחת: זה האחד אברהם היה ובין השלשה וכו'". בקינה מספר כ"א המתחילה 'אמרתני שעו מני לקראת סופו, יש להחליף התחלת החרוז, 'שונאיך תצמית' ב'שונאי תצמית', ובסוף אותו חרוז להחליף את נוסח הצנזור, 'אם בכזה', בנוסח הפייטן: 'אם בגוי אָשֶׁר קָזָה'. בקינה מספר מ"ד המתחילה 'אמרר בבכי עמי' 122 שורה 14 יש לתקן 'כמבכירה'. בציון מספר נ"ג המתחיל 'ציון קדושי עמי' 139 שורה 12 יש לתקן 'בבין'. בציון מספר נ"ד המתחיל 'ציון אשר יאמרו', בחרוז המתחיל, 'קדשו עשות', יש להחליף 'עשירים להתכבד' ב'עשויים להתכבד'.

בסוף הקינות אומרים את החרוז 'עד אנה בכיה' ואת הקינה 'אז בחטאנו' בנגון 'אלי ציון'.

חזן עומד ואומר 'אשרי' ויובא לציון' (בלא פסוק 'ואני זאת בריתי'), קדיש שלם בלא 'תתקבל'.

אומרים 'קרבו גויים'. קדיש יתום. 'עלינו'. אין אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'.

אין קוראים 'איכה' בציבור. אחר יציאת בית הכנסת הולכים לבית קברות, מסבבים אותו, ואין מתפללים על הקברים.

אחרי שחרית, השמש מעביר את המעיל השחור לספר תורה שקוראים בו במנחה.

מנחה בתשעה באב

מניחים טלית ותפילין. הש"ץ מברך עליהם בקול רם ואז מתחיל 'אשרי'. מעלים לתורה את שלושת עולי התורה של שחרית ומברכים אותם ב'מי שברך'. במנחה קוראים בתורה בטעמי המקרא, והעולים לתורה מברכים ברכותיה בניגון הרגיל של כל השנה.

לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'יעמוד מפטיר'. אחרי קריאת התורה של מנחה עוטפים את ספר התורה במעיל של כל השנה. אומרים 'נחם', 'עננו', 'שים שלום' ו'רבון' של תענית. חזרת הש"ץ נאמרת בלי ניגוני בין המצרים. יש שנהגו שהש"ץ מסיים ברכת 'עננו' ו'נחם' בניגון 'שומע תפלה'. **בארץ ישראל**: כהנים עולים לדוכן. קדיש 'תתקבל'. 'עלינו'.

בסוף מנחה אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף' שלא נאמרו בשחרית, ולאחריהם קדיש יתום.

מוצאי תשעה באב

לפני ערבית אומרים 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, כבכל מעריב בזמנו בחול.

מחזירים את הפרוכת והכיסויים.
 אין מברכים ברכת הלבנה במוצאי ט' באב, אלא ממתינים לפחות עד לילה שאחריו ויש עד מוצאי שבת 'נחמו' על אף שלילה זה הוא סוף זמן ברכת הלבנה.

פרשת ואתחנן – שבת נחמו

החל מליל שבת זו עד ליל שבת 'שובה' אומר הש"ץ את סוף הקדיש לפני העמידה, בניגון המסולסל, דמוי התקיעות, השברים והתרועה, המקובל בחצי הקדיש שלפני מוסף ימים נוראים.

בשחרית הש"ץ אומר את ברכת 'יוצר אור' עד סוף החרוז 'אור עולם' בניגון ימים נוראים. אומרים יוצר 'ארוממך אלקי', אופן 'שאו מנחה' בניגון ידוע, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמת משל היה'.

כהן קורא עד 'כלכם היום'. נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי' תחלת פרשה.
 עד 'לאמר' קוראים בנגינה רגילה.

את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד – בטעם התחתון.
 פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. כשאומר הקורא את המלה 'לאמר' שלפניה, מאריך בנגינה, ובדברות עצמן מאריך במלים 'מצותי', 'לשוא' (הבי), 'ויקדשהו', 'לך', 'יתרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר', 'שוא'.
 חמישי קורא עד 'ובשעריך'.

מחציתו השניה של הקדיש אחר קריאת התורה נאמרת בניגון נבחר.
 בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יוסיף'.

משבת זו עד חדש מרחשון של השנה הבאה אומרים קדיש 'תתקבל' שלאחר מוסף בניגון נבחר.
 במנחה הפסוק האחרון של קריאת שלישי נקרא בהרמת קול.

ט"ו באב

במנחה שלפניו אומרים תחנון.
 בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה אומרים.
 'א-ל ארץ אפים' נאמר בנעימה.
 אין האבל עובר לפני התיבה אף לא ל'אשרי' ו'למנצח'.
 ט"ו באב הוא יומא דמפגרי ביה המלמדים ותלמידיהם אחר חצות, ואוכלים ושותים מעט יותר לשמחת היום.

פרשת עקב

כהן קורא עד 'יחיה האדם', לוי – עד 'אשר נתן לך', שלישי – עד 'כאשר דבר ה' לך', רביעי – עד 'ובזרעך הנטויה', חמישי – עד 'לתת להם', ששי – עד 'חלב ודבש'.

הפסוק האחרון של קריאת לוי נקרא בהרמת קול.
במנחה, כהן קורא עד 'לפניכם היום'.

פרשת ראה

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים מי שברך לקהל.
מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אלול יהיה ביום השלישי וביום הרביעי". הקהל אינו חוזר על ההכרזה, אלא אומר תיכף 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרו באחד מניגוני הימים הנוראים, וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

אלול

ראש חדש אלול

חצי הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לר"ח אלול ושבת שובה, ובאותו ניגון אומר הש"ץ את הקטע מ'לששון ולשמחה' במוסף.
מתחילים לתקוע בשופר בבוקר יום א' דר"ח אלול, אחר תפילת מוסף.

ימי חול ושבבות

בכל יום חול תוקעים ג' פעמים תשר"ת אחר תפילת שחרית (או מוסף) ושוב אחר תפילת ערבית (ולא אחרי מנחה), ומפסיקים לתקוע שלושה ימים לפני ראש השנה.
אין אומרים 'לדוד ה' אורי' אחרי התפילות.
בלילי שבתות אומרים את ברכת 'השכיבנו' בניגון מיוחד. הש"ץ אומר את סוף הקדיש לפני העמידה בניגון הנהוג מאז שבת 'נחמו' ועד שבת 'שובה'.
קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.
במוצאי שבתות אומרים 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון מיוחד לחדש אלול.

פרשת כי תצא

בקריאת התורה של מנחה בפסוק 'השקיפה' בסוף הקריאה מרים הקורא את קולו.

פרשת כי תבא

בפסוק 'השקיפה' בסוף קריאת הלוי מרים הקורא את קולו.
רביעי קורא עד 'באר היטב', חמישי – עד 'ברוך טנאך ומשאריתך'.
לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון: "יעמוד מי שירצה".
בתוכחה, הקורא מנמיך את קולו מהפסוק "והיה אם לא תשמע" עד "בספר הזה", ומגביה את קולו מ"ליראה" עד "את ה' אלקיך", מנמיך את קולו עד "ואין קנה" ומגביה את קולו עד הסוף.

אחרי עלייתו, מברכים אותו בימי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף ל'מי שברך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו.
בקריאת התורה של מנחה, הפסוק האחרון, מהמלה 'והנגלות', נקרא בהרמת קול.

פרשת נצבים-וילך

שבת שלפני ראש השנה פוסקים מלומר 'הכל יודוך' בסירוגין.
הפסוק האחרון של קריאת כהן, מהמלה 'והנגלות', נקרא בהרמת קול.
בקריאת התורה של מנחה, הפסוק האחרון, 'ה' בדד ינחנו', נקרא בהרמת קול.
'והוא רחום' בערבית של מוצאי שבת מנגן הש"ץ בניגון של חצי קדיש שלפני מוסף ימים נוראים, ומארכים בו ביותר.

סליחות

הש"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, אך לא למנחה.
אָבֵל ובעל 'יארציט' יכולים לעבור לפני התיבה בימי הסליחות שלפני ראש השנה, ברם אָבֵל אינו הש"ץ בעשיית.
סדר הסליחות הוא של מנהג אשכנז הגדול (פפד"מ ובנותיה).
פותחים באמירת 'אדון עולם' בניגון מיוחד לימי הסליחות, וממשיכים באמירת 'לך ה' הצדקה'.
חצי קדיש נאמר, בניגון חול, בגמר 'א-ל ארך אפים' וי"ג מידות.
מקפידים לומר את פסוקי ההקדמה של כל סליחה וסליחה, וש"ץ מסיים אמירתם בניגון מיוחד החל מ'כי לא על צדקתינו' עד 'ועל עמך'.
לפזמונים יש ניגונים קבועים, הרבה מהם נאמרים בניגון של פזמון היום הראשון 'במוצאי מנחה'.
כל פזמון נאמר בקול רם על ידי הש"ץ בנעימתו. בגמר אמירת הבית הראשון, חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר הבתים, והקהל עמו בקול נמוך. בכל בית הוא מוסיף את החרוז החוזר של סוף הבית הראשון (כגון בפזמון יום א' 'במוצאי מנחה', מוסיפים בכל בית את החרוז החוזר: 'לשמוע אל הרנה ואל התפלה'). בסופו של הפזמון כולו חוזר הקהל לומר את כל הבית הראשון בקול רם ובנעימה.
לפיוטי 'עקדה' ו'חטאנו' יש ניגונים קבועים מיוחדים.
את נוסח 'או"א תבא לפניך' שבהקדמת הוידוי אומר הש"ץ כולו בניגון, והקהל עמו. בהמשך ההקדמה אומרים 'שאינן אנו עזי פנים'.
הוידוי 'אשמנו בגדנו' נאמר בימי הסליחות שלוש פעמים ובלחש.
החרוזים של 'עננו ה'', לפחות בחלקם האחרון, נאמרים על ידי הש"ץ בניגון מיוחד, והקהל עונה: 'עננו על כל אחד מהם, היינו שהש"ץ אומר 'עננו ה'', והקהל אומר: 'עננו'. יש המקפידים על כך גם בפיוט 'מי שענה לאברהם בהר המוריה', שהקהל משיב: 'הוא יעננו'.
אחר נפילת אפים ממשיכים לשבת עד 'ואנחנו לא נדע מה נעשה'.

'מִחָא וּמִסָּא' נאמר בניגון מיוחד. 'מכניסי רחמים' נאמר כולו בניגון נבחר. 'מרן דבשמיא' וכן 'שומר ישראל' נאמרים בניגון 'אדר והוד'.
 אם החלו הסליחות לפני עלות השחר, ונסתיימו אחר עלות השחר, הקהל הולך ליטול את ידיו בגמר הסליחות.
 כשמתחילים את הסליחות לפני עלות השחר והש"ץ מעוטף בטלית שאולה, הריהו מסירה מעליו בין קדיש 'תתקבל' של סליחות לברכות השחר, ולפני 'ברוך שאמר' מתעטף בטלית שלו וכן מניח תפילין ומברך את שלש הברכות בקול כדרכו בכל ימות השנה.
 אחר קדיש 'תתקבל', אין החזן אומר 'אדון עולם' שנית, אלא פותח מיד בברכת 'על נטילת ידים' בניגון ימים נוראים, וממשיך בניגון חול בברכות השחר, כולל ברכת התורה לפני הקרבנות.

יום שלישי של סליחות

בסליחות אומרים את החטאנו 'אדון משפט בקרבך' במקום 'אריד בשיחי'.

ערב ראש השנה

מתענים בערב ראש השנה, ואין נוהגים להשלים את התענית.
 בשני הפזמונים פותחים את ארון הקודש. פזמון 'רצה צום עמד' נאמר בניגון 'שופט כל הארץ', ולפזמון 'זכור ברית אברהם' יש ניגון משלו. בפזמון זה, אחרי שהקהל חזר אחר הש"ץ לאמר את הקטע הראשון עד 'למען שמך' כמו בפזמון רגיל, הש"ץ ממשיך 'אבדנו' עד 'למען שמך' והקהל חוזר אחריו את כל הקטע השני הזה.
 אם האיר היום אין אומרים תחנון בסוף הסליחות.
 מאריכים באמירת 'ברכו' בשחרית בניגון מוצאי שבת.
 בשחרית לעולם אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.
 אחר התפילה עושים 'התרת נדרים' בבית הכנסת. אומרים בה 'ואפילו נזירות שמשון'.
 אחר יציאת בית הכנסת הולכים לבית הקברות, אומרים שם תחינות לבית הקברות (ולא תהלים שנאסרה אמירתם ליד קברים מחמת 'לועג לרש') ונותנים צדקה לעניים.
 אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמתפללים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה את הצורך לעשות עירוב תבשילין.

ברית מילה בערב ראש השנה

אם חל ברית מילה בערב ראש השנה, אין אומרים את הסליחה לברית מילה 'אל תפר בריתך' ולא את הפזמון של ה'רוקח' לברית מילה 'זכור ברית אברהם – אות ברית', שהרי ממילא אומרים את הפזמון 'זכור ברית אברהם' – אבדנו מארץ'.
 בערב ראש השנה, שהוא יום תענית, עורכים את סעודת ברית המילה לפני חצות וסועדים בה כל הקרואים, אף אם רבים המה ואף בלא התרת נדרים.